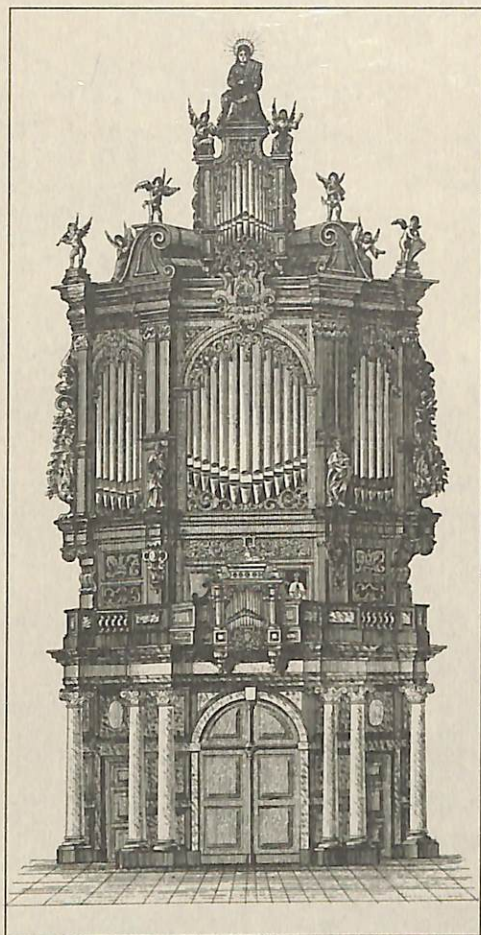

S E P T E M B E R 1 9 9 9

3

Orgelkunst

Orgelkunst

Inhoud

Bijdragen

- Joseph Callaerts (1830 - 1901):
Een protagonist van de 19de-eeuwse Belgische orgelschool 131
HEDWIGE BAECK-SCHILDERS

Orgelbouw en -restauratie

- Limburgs-romantische orgels gerestaureerd in Tongeren
en Godsheide (II) 172
MICHEL LEMMENS

Bouwstenen

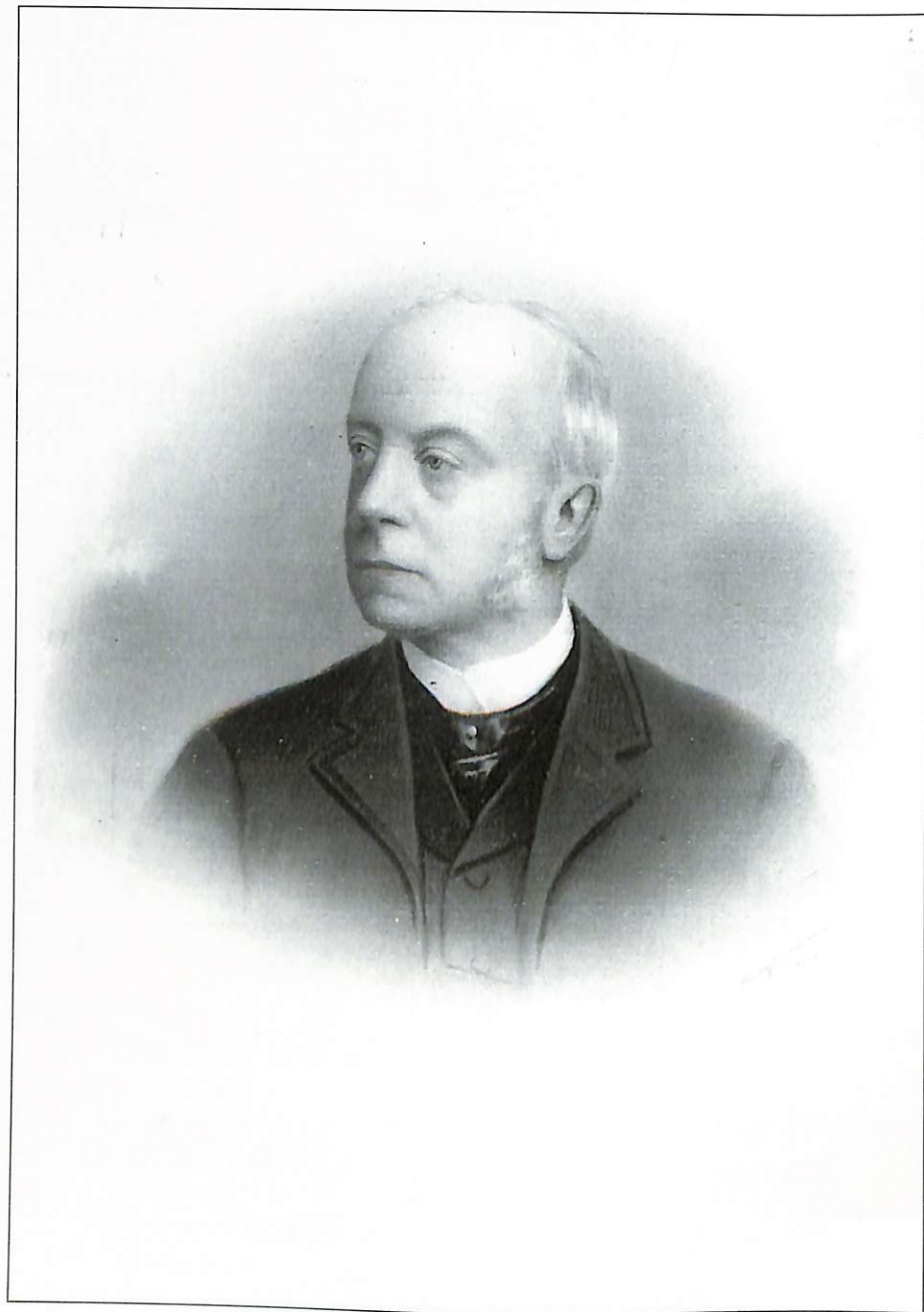
- Archivalia betreffende de orgels in de Sint-Jan-de-Doperkerk
te Tongeren 180
MICHEL LEMMENS

- Besprekingen 186

- Mededelingen 188

- Agenda 190

- Orgeltijdschriften 192

Afb. 1: Joseph Callaerts (1902)

Kathedraalarchief Antwerpen

HEDWIGE BAECK-SCHILDERS^(*)

Joseph Callaerts (1830-1901)

Een protagonist van de 19de-eeuwse Belgische orgelschool

I. INLEIDING

Tot op heden verschenen slechts enkele, summere artikels over leven en werk van Joseph Callaerts.⁽¹⁾ Zelfs in de *Algemene Muziekencyclopedie* blijft de informatie over deze Antwerpse organist en componist beperkt tot vijf regeltjes en wordt bovendien een foutieve geboortedatum vermeld.⁽²⁾ Van Callaerts' muzikale nalatenschap, verspreid over verschillende archieven, bestaat ook geen catalogoog. Tenslotte zijn er niet meer dan een paar opnamen van Callaerts' composities op verzamel-CD's te beluisteren.⁽³⁾

Eén van de redenen van deze verwaarlozing zou in Callaerts' werk zelf kunnen liggen. Schreef Guido Van Hoof niet: "*Van 'pompiers' houd ik niet, en Callaerts en Mailly, ongetwijfeld vaklieden, de ene gedurende een halve eeuw titularis van het katedraalorgel en de andere destijds 'premier organiste du roi' mogen voor mijn part (ha! le moi haïssable!) worden bijgezet in de grafkamers van de muziekgeschiedenis*" toen de Antwerpse kathedraalorganist Stanislas Deriemaeker op 1 februari 1986 het gerestaureerde Schyven-orgel herinspeelde met werken van beide geciteerde organisten waarmee het in 1891 was ingespeeld?⁽⁴⁾

Een andere reden is misschien Callaerts' weinig flamboyante leven en persoonlijkheid. Als tijdgenoot van Peter Benoit (1834-1901) werd hij door de stichter van het *Koninklijk Vlaams Conservatorium* inderdaad overvleugeld. Tevergeefs zochten we in de persberichten bij Callaerts' overlijden op 3 maart 1901 naar een *In Memoriam*: de eigentijdse kranten en tijdschriften hadden alleen aandacht voor de gezondheidsbulletins en het overlijden van Benoit, vijf dagen later! (Toen aan de stadsgebouwen de vlag halfstok gehesen werd ten teken van rouw voor Callaerts' overlijden, dacht men in Antwerpen trouwens dat Benoit gestorven was.) In de 20ste eeuw bleven Vlaamse musicologen zich daarenboven nog lang blindstaren op Benoit en werd Callaerts verguisd als een tegenstander van diens nationalistische, muziekpedagogische grondbeginselen.

Gegevens over Callaerts liggen dus niet voor het grijpen en konden slechts bijeengebracht worden na exciperen van archiefdocumenten, eigentijdse

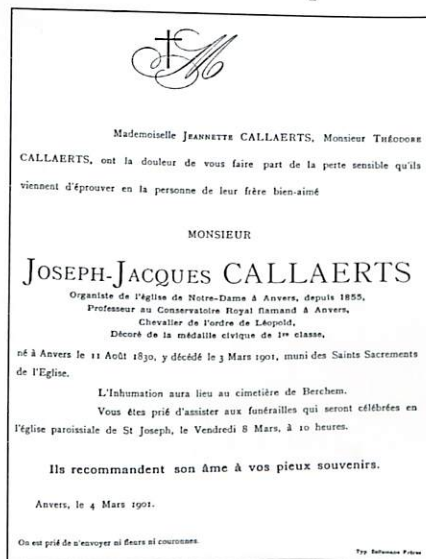
kranten en tijdschriften. Uit dit feitenmateriaal en de indrukwekkende lijst van composities blijkt echter dat hij in het muziekleven van zijn tijd een belangrijke rol speelde als pianist, organist, orgelpedagoog en componist.

II. BIOGRAFISCHE GEGEVENS

A. CURRICULUM

Jacobus Josephus Callaerts werd op 11 augustus 1830 te Antwerpen geboren als jongste zoon van Matthias Stephanus en diens echtgenote Maria Josepha Vannes, afkomstig uit Waver (provincie Brabant). Vader Callaerts was, volgens het geboorteregister, beambte "*bij de in en uitgaande regten en accynsen*" te Antwerpen. Joseph bleef, evenals een oudere zuster Jeannette en twee broers Franciscus Antonius (1826-1891) en Theodorus Josephus (1828-1910) ongehuwd.⁽⁵⁾ Zijn oudere broer Franciscus (Francois) maakte carrière te Antwerpen als tenorzanger, koordirigent, muziekdirecteur van de *Cercle artistique*, dirigent van de *Société de Musique* en kapelmeester van de O.-L.-Vrouwekerk.⁽⁶⁾

Callaerts was gedurende zeven jaar koorknaap in de Muziekkapel van de O.-L.-Vrouwekerk te Antwerpen. In 1850 werd hij organist in de kapel van de Paters Jezuïeten, vanaf mei 1853 was hij wegens ziekte van organist Karel Jacob Jozef Delin (1827-1853) aangesteld tot plaatsvervangend organist in de O.-L.-Vrouwekerk en in 1855 volgde zijn benoeming tot titularis-organist. In 1856 behaalde hij een eerste prijs orgel aan het *Conservatoire royal* te Brussel in de klas van Jacques Lemmens (1823-1881).⁽⁷⁾ In 1863 werd hij benoemd tot stadsbeiaardier te Antwerpen in opvolging van Jan Frans Volckerick (1815-1897). Na de hervorming van de *Antwerpse Muziekschool* onder leiding van P. Benoit in 1867 volgde zijn aanstelling

Afb. 2: Doodsbrief van Joseph Callaerts

Kathedraalarchief Antwerpen

tot orgelleraar, korte tijd later ook tot leraar praktische harmonie en bij de verheffing van de muziekschool tot *Koninklijk Vlaams Conservatorium* in 1898 bleef hij titularis van de orgelklas.

De *Académie royale de Belgique* bekroonde zijn *Symphonie à grand orchestre* in 1879 en zijn *Trio* voor piano, viool en cello in 1882. In 1883 werd hij gevierd tijdens een concert van de *Antwerpse Muziekschool* waarop zijn *Symphonie* weerklonk en burgemeester De Wael hem een gouden herdenkingsmedaille aanbood.⁽⁸⁾ Na de creatie van zijn opera *Le retour imprévu* in het *Théâtre royal* te Antwerpen op 25 januari 1889 ontving hij, naar de gebruiken van de tijd, een kroon en palm.⁽⁹⁾ In 1892 kreeg hij voor zijn verdienstelijke kunstenaarsloopbaan het ereteken van "Ridder in de Leopoldsorde".

Callaerts overleed te Antwerpen op zondag 3 maart 1901. De rouwdienst werd gecelebreerd in de parochiekerk van Sint-Jozef op vrijdag 8 maart om 10 uur en de begrafenis had plaats in de familiekerk op het kerkhof te Berchem. Het kerkbestuur van O.-L.-Vrouwekerk liet, enkele dagen later, op maandag 18 maart om 10 uur, een "plechtige Uitvaart"-dienst opdragen.⁽¹⁰⁾

B. MUZIEKOPLEIDING TE ANTWERPEN

Over Callaerts' muziekopleiding is weinig bekend. In zijn sollicitatiebrief van 9 december 1853 voor het vacante ambt van organist aan de O.-L.-Vrouwekerk te Antwerpen verklaarde hij "*dat ik zeven Jaren als eerste Koraal in de kerk gezongen heb*" en hoopte hij "*dat Ued. de voorkeur zult geven aen dengenen die in zijne Jongheid in het orkest der Kerk als coraal geweest is en die daerbij de vereischte bekwaamheid en gegronde Kennissen bezit over al hetgene Gregoriaensche zang betreft*".⁽¹¹⁾ Hij kreeg dus zijn eerste muziekonderricht als koorknaap in de Muziekkapel van de O.-L.-Vrouwekerk die tot 1845 onder leiding stond van Willem Jacob Jozef Kennis (1768-1845). Als leermeester der koralen fungeerde toen baszanger Corneel Schermers, in 1839 zangmeester aan de gemeentescholen en in 1843 één der stichters van de *Ecole de Musique de la ville d'Anvers*.⁽¹²⁾

In een interview met het Antwerpse dagblad *Le Précurseur*⁽¹³⁾-na het behalen van zijn eerste prijs orgel te Brussel-herhaalde Callaerts dat hij zijn eerste muziekonderricht had gekregen in de muziekkapel van de O.-L.-Vrouwekerk maar voegde hieraan toe dat hij ook een degelijke kennis van harmonie en contrapunt had verworven bij de Antwerpse componist Henri Simon

(1783-1861).⁽¹⁴⁾ In een korte postume biografische schets, verschenen in Callaerts' verzamelalbum *Album de Trente Transcriptions d'oeuvres de maîtres classiques et modernes pour orgue*, schrijft uitgever Schott Frères (Brussel) dat Callaerts zijn eerste muzieklessen kreeg van Edouard Gregoir (1822-1890). Deze Antwerpse muziekpedagoog, pianist, orgelist, componist en musicograaf vermeldt inderdaad dat Callaerts van 1840 tot 1842 bij hem pianolessen nam en zich ontpopte als een "*élève studieux, qui en peu de temps avait fait des progrès prodigieux*", maar ook dat hij reeds notenleeren en pianolessen had gevolgd bij enkele muzikleraren (die echter niet met name worden genoemd).⁽¹⁵⁾ Volgens Gregoir verleende het Antwerps stadsbestuur in 1842 een gunstig advies voor een subsidie waarmee Callaerts aan het conservatorium te Brussel kon gaan studeren.⁽¹⁶⁾ Omdat er geen inschrijvingsdocumenten van het Brusselse conservatorium over die periode bewaard bleven, kon echter niet nagevolgd worden of Callaerts effectief sinds 1842 te Brussel heeft gestudeerd.⁽¹⁷⁾

C. DEBUUT ALS PIANIST

Vanaf 1850 trad Callaerts op als pianobegeleider tijdens liefdadigheidsconcerten van de familie Teichmann in de salons van het Provinciaal Gouvernement aan de Schoenmarkt (nu Bisschoppelijk Paleis) te Antwerpen en op de concerten van de *Société royale d'Harmonie d'Anvers*.⁽¹⁸⁾ Zo begeleidde hij op 1 april 1850 tijdens een *Matinée Musicale* ter gelegenheid van een liefdadigheidstentoonstelling in de salons van het Provinciaal Gouvernement, de violist Heinberg, de cellist Charles Herreyns en de zangers Dellebecke en C. Mertens. Op de zondagse *Matinées musicales* georganiseerd door de *Société royale d'Harmonie* musiceerde hij op 13 april 1851 samen met de fluitist Reichert, de violist Jacques Steveniers (professor van kamermuziek aan het conservatorium te Brussel) en de sopraan Vanden Houten; en op 13 december 1857 trad hij op met de Parijse pianiste Mathilde Devançay, die ook het "*orgue Alexandre*" of harmonium bespeelde, onder meer in *Le Prophète, fantaisie pour orgue-Alexandre et piano* (Frérou) en *Le Miserere de Il Trovatore pour orgue, piano et violon* (Cohen). Dit laatste stuk werd door dezelfde uitvoerders hernomen tijdens de *Grande Matinée Musicale* van de *Dames de la Charité* op 20 december 1857.

D. ORGANIST IN DE O.-L.-VROUWEKERK TE ANTWERPEN

Na het overlijden van Karel Delin solliciteerde Callaerts in december 1853 voor de plaats van organist aan de Antwerpse O.-L.-Vrouwekerk, samen met Joseph Tilborghs (1830-1910), eerste prijs orgel in 1851 en compositie in 1852 aan het Conservatorium te Brussel, Louis Bossaers (1830-1902), eerste prijs orgel in 1853 aan het conservatorium te Brussel en orgelist van St.-Augustinuskerk te Antwerpen, in 1867 pianoleraar aan de *Antwerpse Muziekschool*, P. Delehay-Dumercy⁽¹⁹⁾ en Augustinus De Bridt (1820-?), organist in St.-Elisabethziekenhuis en vondelingenhuis te Antwerpen en plaatsvervangend organist in de St.-Rochuskapel. In tegenstelling tot Tilborghs (die zelfs een aanbevelingsbrief, dd. 8 december 1853, van J. Lemmens kon voorleggen) en Bossaers, had Callaerts toen nog geen eerste prijs van orgel behaald. Tegen zijn kandidatuur werd geprotesteerd door enkele anoniem gebleven brieven-schrijvers die stelden dat "*depuis la mort de l'organiste Philips nous n'avons pas eu à Anvers une ombre d'organiste, les Vingerhoets, Delin et Callaerts sont à mille lieux de savoir ou, de comprendre le mécanisme d'une orgue. Ce sont tout simplement de méchants pianistes qui happent comme des sourds sans en avoir la moindre notion*"⁽²⁰⁾ en hoopten "*que nous ayons cette fois au Jubé de notre belle Cathédrale, un véritable organiste, ce dont nous avons été privés depuis le décès de notre excellent organiste Philips, car depuis, l'orgue à la Cathédrale n'a été occupée que par des parodies d'organistes autrement dit des massacres*"⁽²¹⁾. Tenslotte wensten "*les artistes et les bons et vrais amateurs de musique*" opnieuw "*un organiste, non pas un pianiste*"⁽²²⁾ en werd er voorgesteld een orgelconcours te organiseren voor Duitse en Belgische organisten. Op deze wedstrijd zouden de kandidaten een prelude, een fuga en een sonate moeten spelen.⁽²³⁾

De kerkfabriek hield met deze aanbevelingen echter geen rekening en benoemde Callaerts - gesteund door muziekkapelmeeester Joseph Bessems (1809-1892) - eerst tot plaatsvervangend organist en in 1855 tot titularis-organist van de O.-L.-Vrouwekerk te Antwerpen.⁽²⁴⁾ De titularis werd betaald volgens het oude classesysteem van diensten maar in 1885 vroeg Callaerts aan het kerkmeestersbureau een aanpassing van zijn honorarium dat sindsdien, volgens de geleverde diensten, 1 fr. tot 3 fr. bedroeg.⁽²⁵⁾

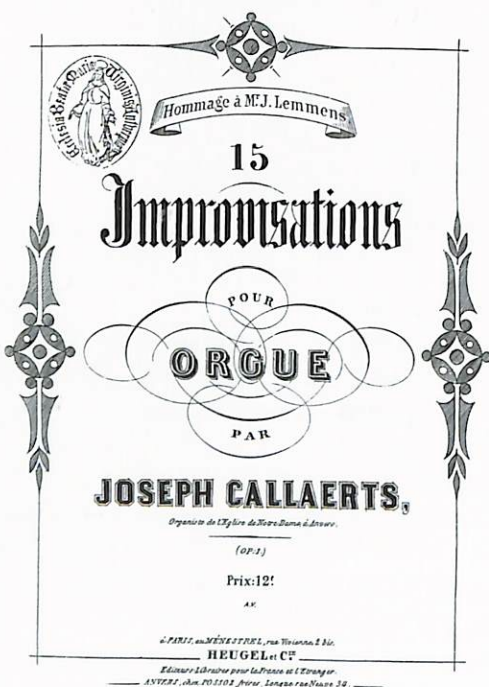
Het grote doksaalorgel van de Antwerpse O.-L.-Vrouwekerk was door Pieter Lannoy in 1657 gebouwd met gebruik van het pijpwerk van Gielis Brebos uit 1567-1568. Dit barokorgel-door de Franse bezetter verkocht maar in 1804 door de kerkfabriek heraangekocht-werd in 1828-1834 door Pierre-Jean de

Volder en in 1845 door Jean-Joseph Delhayé gerenoveerd.⁽²⁶⁾ Dit instrument weerklonk voor het laatst op zondag 12 oktober 1890 toen Callaerts na de hoogmis volgend programma uitvoerde⁽²⁷⁾: 1. *Ire sonate pour orgue*, Mendelssohn; 2. *Abendlied*, Schumann; 3. *Grand Offertoire*, Callaerts; 4. *Variations*, Hesse; 5. *Grande fugue en sol mineur*, J.S. Bach.

E. EERSTE PRIJS ORGEL VAN HET CONSERVATOIRE ROYAL TE BRUSSEL

Callaerts ging-misschien om de polemiek rond zijn aanstelling te bedaren-zich vervolmaken in de orgelklas van J. Lemmens aan het *Conservatoire royal de*

musique te Brussel en behaalde op 13 november 1856 een eerste prijs. Volgens het examenprogramma moesten de kandidaten het bewijs leveren van "une initiation complète à ce qu'on appelait jadis les mystères de l'art" door het spelen van 1. een grote prelude en fuga van J.S. Bach met verplicht pedaalgebruik; 2. het begeleiden op zicht van een Gregoriaanse zang uit het *Graduale Romanum*; 3. een improvisatie op drie klavieren. Zes leerlingen van Lemmens hadden aan het examen deelgenomen en de jury kende volgende prijzen toe: Eerste prijs: "Aug. Groven, de Louvain" en "Jos. Collart (sic) d'Anvers"; Tweede prijs: "Edm. Lemmens de Vieckevorts [sic] [= Wiekevorst] (prov. D'Anvers)", "Wastersavonds [sic] [= Joseph Vastersavendts, eerste prijs in 1857], d'Assche", en "Max. Bogaerts, de Meldert (Flandre or.)"; Accessit: "Th. Leclercq, de Herlandt (Brabant)".⁽²⁸⁾

Afb. 3: Titelpagina van "15 Improvisations pour orgue" opgedragen aan Lemmens

F. HARMONIUM -EN ORGELBEGELEIDER VAN DE SOCIÉTÉ DE MUSIQUE D'ANVERS

Aan de muziekvoordrachten (*séances musicales*) van de *Société de Musique*, opgericht in 1864 onder leiding van zijn broer François en vanaf 1868 onder leiding van P. Benoit, verleende Callaerts zijn medewerking als harmonium- en orgelbegeleider.⁽²⁹⁾ Zo speelde hij de harmoniumpartij op 11 mei 1874 in de creatie van de georkestreerde versie van Benoits *Liefdedrama aan Zee* door de *Société de Musique* onder leiding van de componist in de kleine zaal van de *Société d'Harmonie*⁽³⁰⁾; de orgelpartij op 14 augustus 1876 in Benoits oratorium *De Oorlog* ter gelegenheid van het Muziekfestival te Antwerpen, en op 14 mei 1887 en 7 april 1888 in de *Matthäus Passion* van J.S. Bach in de grote zaal van de *Société royale d'Harmonie*; op 28 november 1887 in *L'Enfance du Christ* van H. Berlioz en op 31 mei 1892 in *Priesterzang in de tempel der Schoonheid* uit Benoits oratorium *Hymnus aan de Schoonheid* in de zaal van de *Cercle artistique, littéraire et scientifique*, gelegen in de Arenbergstraat.⁽³¹⁾ In het winterlokaal van de *Société royale d'Harmonie* aan de Oude Vaartplaats bevond zich naast een grote concertzaal ook een kleine zaal met een harmonium; voor de uitvoeringen van Bachs *Matthäus Passion* op 14 mei 1887 en 7 april 1888 in de grote zaal stond een Schyven-orgel ter beschikking dat voor de gelegenheid geplaatst werd. Welk soort instrument gebruikt werd in de concertzaal van de *Cercle artistique* is tot nog toe niet te achterhalen.

III. ORGELEXPERTISES EN INSPELINGSCONCERTEN

Volgens eigentijdse bronnen was Callaerts een veelgevraagd orgelexpert, ondernam hij verschillende concertreizen en speelde hij vele nieuwe orgels in.⁽³²⁾ Toch zijn er hierover weinig documenten terug te vinden.

Wellicht was Callaerts één van de "plusieurs organistes des provinces" die met "les artistes bruxellois"⁽³³⁾-Kufferath, Mailly en Dubois-de deugdelijkheid kon toetsen van het nieuwe orgel met vier klavieren en pedaal van de firma Merklin-Schütze & Cie, "un grand trente-deux pieds de 60 jeux faisant 80 registres, établi d'après tous les perfectionnements de la facture moderne".⁽³⁴⁾ Dit instrument, bestemd voor de kathedraal van Murcia in Spanje, was van augustus tot oktober 1856 in het bedrijfslokaal van de firma te Brussel te bewonderen.⁽³⁵⁾ François-Joseph Fétis (*Gazette musicale*), Adolphe Samuel (*Le Télégraphe*) en Adrien de La Fage (*Revue et Gazette musicale*) schreven

vol lof over de orgelsessies waarmee het instrument aan het publiek werd voorgesteld en waarin vooral Kufferath⁽³⁶⁾, Mailly⁽³⁷⁾, de blinde organist Dubois en Renaud de Vilbac, organist van Saint-Eugène te Parijs (waar eveneens een Merklin-orgel stond) uitblonden door hun grote sonoriteit en hun rijke registratie.⁽³⁸⁾

In november 1858 werd Callaerts samen met de Antwerpse musicoloog en componist Léon de Burbure gevraagd voor de expertise van het Loret-orgel in de abdijkerk te Averbode, zoals blijkt uit een brief dd. 24 november 1858 van Goovaerts-Van den Wouwer aan de Z.E. Heer Superior. Vermits de expertise op een zaterdagavond gepland was-wat terugkeer dezelfde dag onmogelijk maakte-moest Callaerts in de O.-L.-Vrouwekerk verstek geven waardoor hij "zoude moeten kunnen schadeloos gesteld worden zoo als het immers altoos met die soort van mannen gelegen is", maar hij wordt door Goovaerts wel een "braaf en kundig en daerbij een zeer deftig en fatsoenlijk jongeling" genoemd.⁽³⁹⁾

Beter gedocumenteerd is Callaerts' medewerking in september 1861 - samen met Lemmens (orgelleraar aan het conservatorium te Brussel), Mailly (organist van de Finistère-kerk en van Sint-Jozefskerk te Brussel) en Duguët (organist van de kathedraal te Luik)-aan de inspelning van het nieuwe Merklin-orgel in de zaal van het hertogelijk paleis (nu *Paleis der Academieën*) te Brussel.⁽⁴⁰⁾ Volgens Edmond Vanderstraeten vulde dit nieuwe orgel een lacune op want "il manquait à notre conservatoire, il manquait à la capitale un de ces instruments majestueux qui permit non-seulement aux élèves du cours d'orgue de s'exercer convenablement dans leur art, mais qui servit en même temps à rehausser l'éclat de nos grandes fêtes musicales".⁽⁴¹⁾ Vanderstraeten hoopte dat het nieuwe orgel "servira de type d'instrument à étudier pour les factuers d'orgue" en "provoquera d'utiles réformes et indispensables perfectionnements" want de meeste orgels in België bevonden zich in een "état d'infériorité relative". Hoewel tijdens het inwijdingsconcert slechts twee van de vier klavieren functioneerden, weerklonk het Merklin-orgel toch met "une grande puissance sans dureté et une grande douceur sans mollesse". Men had gevreesd voor een te grote sonoriteit in verhouding tot de zaal maar de orgelbouwer had hier terdege rekening mede gehouden zodat "les vibrations, quoique pleines et abondantes, n'engendrent ni la confusion, ni l'excès de sonorité". De factuur van de Merklin-orgels was gekenmerkt door "simplicité, précision, fini et solidité" waarin "certains jeux d'une intonation équivoque, tels que nazards, larigots, tierces etc." werden geweerd. Volgens Vanderstraeten was dit volkomen terecht want "ces jeux, dits de mutation, sont aujourd'hui condamnés sans merci, et, quoi qu'on en dise,

l'harmonie barbare qu'ils engendrent ne saurait être toléré par un homme de goût". Voor zijn optreden had Lemmens stukken gekozen "en vue de faire valoir les ressources de l'instrument"; Callaerts "paraissait tant soit peu désorienté sur le nouvel orgue, et son exécution s'est ressentie de cette gêne"; ook Duguët, alhoewel "mieux familiarisé" kon slechts matig bekoren; Mailly's prestatie daarentegen muntte uit door "netteté, élégance, finesse, fermeté, sûreté, noblesse, coloris, rythme". Na het concert had een orgelconcours plaats. Lemmens was voorzitter van de jury bestaande uit Soubre, Duguët, Callaerts en Mailly, secretaris. De meerderheid van de deelnemers had een opleiding gekregen aan het Brussels conservatorium, wat Vanderstraeten deed verzuchten dat "les bons organistes deviennent de plus en plus rares parce qu'on néglige de faire des études qu'un si grand art demande". In de eerste categorie bekwamen Dubois (organist bij de firma Merklin) en Vastersavendts de eerste médaille; de tweede médaille was voor Messagé (organist te Koekelberg), een derde médaille voor Lust (organist te Brussel) en Roulet (organist te Schaarbeek). In de tweede categorie behaalden Heptio (organist te Seraing) en Groven (organist te Mechelen) een eerste médaille; Steyaert (organist te Hansbeke) en Martens (organist te Lotenhulle) een tweede; Regibo (organist te Ronse) en Deleval (organist te Aubel) een derde médaille; Boudard (leerling aan het blindeninstituut te Schaarbeek) een eervolle vermelding.

Op 9 maart 1887 maakte Callaerts samen met E. Tinel, A. Mailly, D. van Reysschoot en F. Van Eeckhout deel uit van de jury onder voorzitterschap van P.J. Van Damme, voor de expertise van het Schyven-orgel van de St.-Maartenskerk te Kortrijk.⁽⁴²⁾

Callaerts' naam zal echter vooral verbonden blijven aan de installatie van een nieuw orgel in de Antwerpse O.-L.-Vrouwekerk. Sinds de bekendmaking en aanvaarding van een legaat van juffrouw Eugénie Kempeneers-overleden in 1878-was hij begaan om een nieuw orgel te laten bouwen dat volgens de bedoelingen van de schenkster tot de mooiste en volledigste van Europa moest behoren. Nadat in 1888 dit legaat van 150.000 fr. was vrijgekomen, plaatste de Brusselse orgelbouwer Pierre Schyven in 1889-1891 op het doksaal achterin het middenschip een nieuw "symfonisch" instrument met vier klavieren en pedaal, negentig registers en 5569 pijpen.⁽⁴³⁾ In de commissie die over de aanbesteding moest beslissen - F. Callaerts, kapelmeester van de O.-L.-Vrouwekerk, J. Callaerts, organist van de O.-L.-Vrouwekerk, H.-V. Couwenbergh, kanunnik van de Abdij te Averbode en pastoor te Wolfsdonk, L. de Burbure, musicoloog en componist en E. Tinel, directeur van de kerkmuziekschool te Mechelen - had Callaerts nochtans zijn voorkeur laten blijken voor de Parijse orgelbouwer Aristide Cavaillé-Coll (1811-1899) maar uiteindelijk sleepte de Brusselse firma Schyven

& Cie met 3 stemmen tegen 2 de bestelling in de wacht. Op 14 juni 1892, een half jaar na de inspelning van het orgel, schreef Callaerts aan Schyven een brief waarin hij de redenen voor zijn oorspronkelijke voorkeur uiteenzet: "*Je ne vous cacherai pas, Messieurs, que je cherchais mon objectif sans me préoccuper de questions de clocher. L'art n'est-il pas citoyen de toutes patries? Certes,*

j'avais pu apprécier à maintes reprises l'excellence de votre facture, mais vous n'aviez pas encore construit un de ces instruments-colosses de 80 à 100 jeux comme en possèdent déjà la France, l'Angleterre et l'Allemagne. Il m'était donc permis de porter mes pas hors de nos frontières, et je visitai les plus remarquables spécimens de facture d'orgues à l'étranger. Ce fut celui de Saint-Sulpice, à Paris, construit par M. Cavallé-Coll, qui me sembla le plus parfait. Artiste et organiste avant tout, un ardent désir de posséder un jour un instrument à peu près semblable, de ce même facteur, s'empara de moi." Tenslotte feliciteert hij Schyven met het nieuwe orgel dat "*toutes les qualités des instruments hors ligne, y compris la solidité*" bezit en verklaart zich "*heureux d'avoir pu concilier à la fois ma conscience d'artiste et mon cœur de patriote*".⁽⁴⁴⁾ Schyven had tijdens

te Parijs met werken van J.S. Bach, G.F. Händel, Padre Martini, F. Mendelssohn, R. Schumann en eigen composities (Callaerts speelde het *Allegro en Andante* uit zijn 2de Sonate, zijn *Petite fantaisie* en zijn *Cantilène* en Bachs *Prelude en fuga in e klein*).⁽⁴⁸⁾ Het Schyven-orgel onderging een grondige restauratie in de jaren 1983-1986 door de firma Pels-D'Hondt en is, volgens A. Fauconnier en P. Roose "momenteel het grootste romantisch orgeltype in ons land, en uiterst geschikt voor de vertolking van Belgische componisten als J.N. Lemmens, A. Mailly, J. Tilborghs, E. Tinel, O. Depuydt, A. de Boeck e.a."⁽⁴⁹⁾ Dit is ook de mening van de huidige titularis Deriemaeker, want: "*Evengoed als de vele schitterende barokorgels wijst ook dit romantisch instrument de weg naar de juiste uitvoeringspraktijk... Zoals dit het geval is bij de barokorgels weten we nu ook dat de romantische instrumenten slechts goed kunnen klinken wanneer hun karakter naar waarde wordt geschat. Deze zijn niet gediend met de zogenaamde barokregisters die we in de zestiger jaren eraan probeerden te ontfutselen*".⁽⁵⁰⁾

IV. ORGELLERAAR

Toen de Antwerpse Gemeenteraad in 1865 had besloten haar muziekschool te reorganiseren en met de regering onderhandelde over de verheffing tot conservatorium, was Callaerts één van de vele kandidaten voor de plaats van "bestuurder" die op 3 juni 1867 moesten wijken voor Benoit. Op 28 oktober 1867 werd hij dan aangesteld tot leraar voor orgel aan de *Antwerpse Muziekschool* waar hij tot 1898 ook praktische harmonie doceerde.⁽⁵¹⁾ In 1869 bedroeg zijn wedde 600 fr. maar in verband met deze bezoldiging en de benoeming van repetenten protesteerde Callaerts op 12 juni 1871 samen met Joseph Bessems, leraar van cello en kamermuziek. Volgens de loonlijst van 1877-1878 bedroeg zijn bezoldiging 1200 fr. en in 1892 behoorde hij met 1600 fr. tot de best betaalden van het lerarencorps (directeur Benoit ontving voor de vermelde jaren respectievelijk 5000 fr., 6000 fr. en 7000 fr.).⁽⁵²⁾

In 1868 bestond de orgelopleiding aan de *Antwerpse Muziekschool*, toegankelijk voor jongens en meisjes, uit het spelen van technische oefeningen, becijferde bas en oude gewijde muziek.⁽⁵³⁾ Volgens een "*Tabel van getal leerlingen in elke klas*", opgemaakt op 30 december 1869, telde de orgelklas toen 15 leerlingen. Aan het eerste orgelexamen op 7 augustus 1869 namen zes leerlingen deel: Jan Blockx en Eduard Croegaert behaalden een eerste vermelding; Camille Heymans een tweede; François Paepen een derde, Eugène

Kathedrale Kerk van Antwerpen.
PLECHTIGE INHULDIGING
VAN
HET NIEUW ORGEL
OP 17 DECEMBER 1891, TEN EEN OOR.
ORDER DER PLECHTIGHEID.

1. WIJDING VAN HET ORGEL DOOR ZIJNE EMINENTIE DE KARDINAAL
AARTSBISSCHOP VAN MECHELEN.
2. TE DEUM.
3. PROGRAMMA.

Muziekstukken uitgevoerd door Mr Jozef CALLAERTS, organist der Kathedraal.

1. 2 ^{de} Sonate (allegro)	JOS. CALLAERTS.
2. " " (andante)	JOS. CALLAERTS.
3. Prélude et fugue en mi mineur	J. S. BACH.
4. Petite fantaisie	JOS. CALLAERTS.
5. Cantilène	JOS. CALLAERTS.

Muziekstukken uitgevoerd door Mr Alp. MAILLY, eerste organist des Koningen.

1. Introduction du VII Concerto	G. F. HANDEL.
2. a) Invocation	ALF. MAILLY.
b) Pâques Heures	ALF. MAILLY.
3. Choral varié de la VI Sonate	MENDELSSOHN.
4. a) Abendlied	SCHUBERT.
b) Gavotte	PAFRE MARTINI.
5. Marche Solennelle	ALPHONSE MAILLY.

Muziekstukken uitgevoerd door M^r Ch. Marie WIDOR, organist van St Sulpiciuskerk te Parijs.

1. Toccata et fugue en ré mineur	J. S. BACH.
Allegro con Variazioni	
Andante Cantabile	
Allegretto	
Toccata	CH. MARIE WIDOR.

Het Orgel is vervaardigd door het Huis FIEBEE SCHYVEN & Co van Brussel.

Afb. 4: Programma van de "Plechtige Inhuldiging" van het Schyven-orgel in de kathedraal te Antwerpen op 17 december 1891

de bouw enkele wijzigingen aan zijn lastenboek aangebracht, ondermeer toevoeging van een apparaat "*pour un quatrième souffleur*" (magazijnbalg?), toevoeging van een *voix angélique* 8' en van een *gamba* 8' aan het positief, verandering van de *quintaton* 16' van het positief in *quintaton* 12',⁽⁴⁵⁾ verandering van de *fugara* 4' van het *grand orgue* in *mélophone* 8' en verandering van de *fourniture* van het bombardeklavier in *cymbale*.⁽⁴⁶⁾

Op 14 december 1892 kwam een expertisejury onder voorzitterschap van kannunnik Pierre Jean Van Damme, professor aan het Groot Seminarie te Gent, bijeen om het Schyven-orgel te keuren.⁽⁴⁷⁾ Op 16 december 1891 was er een publieke auditie en op 17 december 1891 werd het nieuwe orgel ingespeeld door J. Callaerts, A. Mailly, orgelleraar aan het conservatorium te Brussel en Ch.-M. Widor, organist van St.-Sulpice en orgelleraar aan het conservatorium

Dierckx en Joseph Meeusen *ex aequo* een vierde vermelding. De jury, onder voorzitterschap van Benoit, bestond uit Joseph Tilborgs, Edouard Gregoir, Léon de Burbure, Pierre Kuvi, Jean de Beer, Joseph D'Hooghe en Alphonse Goovaerts, secretaris, en stelde in haar verslag - in *Le Précurseur* van 8 augustus 1869 in het Frans geciteerd - dat "*les mouvements et le caractère des morceaux exécutés ont été bien observés par cette classe*". Het volgende jaar, op 15 augustus 1870, speelde Blockx met succes tijdens het concert van de muziekschool in de foyer van de Koninklijke Schouwburg (*Théâtre Royal*, nu *Bourla-schouwburg*) Callaerts' *Solemnele uitgang voor orgel*,⁽⁵⁴⁾ door *Le Précurseur* van 16 augustus 1870 vermeld als "*une recommandable composition pour orgue de son professeur*". Er werden geen inlichtingen gevonden over het gebruikte instrument.

Volgens het leerplan van 11 november 1872, dat het onderricht in de Antwerpse Muziekschool onderverdeelde in een Lagere, Middelbare en Hogere

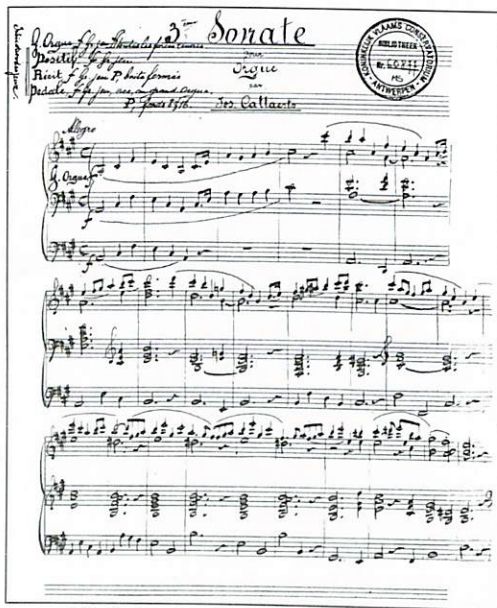
afdeling (de laatste gegeven door Benoit zelf), ressorteerde de leergang van orgel onder het Middelbaar Onderwijs. Bij de eigenlijke orgelstudie kwamen nog de "daartoe behorende nevenstudiën" - namelijk de becijferde bas en praktische harmonie - "alsook het lezen der Orkest-partituur, partituur van stemmen en klavierbegeleiding".⁽⁵⁵⁾ Aan het orgelexamen van 1874 dat op maandag 10 augustus plaats had, namen Peter D'Hooghe, Gustaaf Wouters en Eugeen Dierckx deel. Zij speelden werken van J. D'Hooghe (*Andante*), F. Mendelssohn (*Sonate op. 65 nr.4*), Lux (*Fantasie op het choraal "O sanctissima"*), R. Schumann (*Fuga*), G.F. Händel (*Concerto nr.5*), J. Tilborgs (*Choraal met variatiën*), J. Callaerts (*Allegro maëstoso*), J.S. Bach (*Fuga*), A. Mailly (*Andantino*) en A. Hess (*Thema en variaties*).⁽⁵⁶⁾

Het invoeren van het nieuwe "leerstelsel van de bestuurder" dat "van de beoefening der volksmuziek één der grondslagen van het muzikaal onderwijs en van de aesthetische opleiding" in de Antwerpse Muziekschool had gemaakt, gaf echter vrij vlug aanleiding tot meningsverschillen met het

onderwijzend personeel. Nadat in december 1887 door de Antwerpse Gemeenteraad een onderzoekscommissie was ingesteld om een aantal klachten tegen Benoit te onderzoeken, keurde Callaerts in januari 1888 samen met het merendeel van het lerarenkorps in een schriftelijke verklaring het gebruik van het volkslied af.⁽⁵⁷⁾

Vanaf juli 1889 beschikte de Antwerpse Muziekschool over een nieuw studie-orgel, gebouwd door P. Schyven, dat opgesteld stond in de "Bisschopskapel"-ook "Kapel" en "feestzaal" genoemd-van de Blindestraat. Na afbraak van de kapel werd het orgel in 1893 geplaatst in de feestzaal van de Koninklijke Academie voor Schone Kunsten, gelegen in de Venusstraat. Nadien zou het naar de grote zaal van de *Société royale d'Harmonie* (Oude Vaartplaats) verhuizen om vanaf 1926 in de Stadsfeestzaal aan de Meir dienst te doen als "stadsorgel".⁽⁵⁸⁾ Het is onduidelijk wat er met dit instrument gebeurde sinds de renovatie van de Stadsfeestzaal na Wereldoorlog II.

Volgens enkele programma's van de Antwerpse Muziekschool, die bewaard bleven in het Archief en Museum voor het Vlaamse Cultuurleven te Antwerpen, speelden Callaerts' leerlingen in de Kapel van de Blindestraat tijdens de openbare oefeningen van de muziekschool in 1889 verschillende muziekstukken van hun leraar: *Ballade* voor piano (op 25 juli en 7 augustus), *Luim* voor piano (31 juli), *Allegretto* voor orgel (op 29 juli), *2de Sonate* voor orgel (3 augustus), *Andante*, voor orgel (7 augustus) *Karakterstuk* (voor viool?) (10 augustus), *Verhaaldicht*, voor fluit, *Aanbidding*, *Concerto op 21* voor orgel; uit het programma van het 12de leerlingenconcert op 19 juli 1892 in de feestzaal van de Blindestraat, blijkt dat Lodewijk Mermans, Karel Bulens en Karel Gras alleen werken speelden van Belgische componisten zoals Matthias Van den Gheyn (*Klassiek stuk* voor orgel), J. Callaerts (*Cantilena* voor orgel), A. Mailly (*Marche* voor orgel) en J. Tilborgs (*Klassiek stuk n°3* voor orgel); op het 19de leerlingenconcert van 14 juni 1896 in de zaal van de Koninklijke Academie (Venusstraat) speelde Willem

Afb. 5: Autografische titelpagina van de 3de Sonate pour orgue van Callaerts (1892)

The image shows the first page of an autograph manuscript for a concerto for organ. The title 'Concerto pour orgue' is written at the top. The page is filled with multiple staves of musical notation, including a large organ part at the top and various orchestral parts below, such as strings, woodwinds, and brass. The notation is dense and characteristic of the late 19th-century style.

Afb. 6: Eerste bladzijde van het autografisch manuscript van het "Concerto pour orgue" op. 18 (1889)

De Latin onder leiding van Constant Lenaerts het *Concerto pour orgue avec accompagnement de grand orchestre* op. 18 van zijn leraar.⁽⁵⁹⁾

Na de verheffing van de *Antwerpse Muziekschool* in 1898 tot *Koninklijk Vlaams Conservatorium*, bleef Callaerts tot aan zijn overlijden titularis van de orgelklas. Voor dit *Koninklijk Vlaams Conservatorium* werd in 1900 bij J. Vuylsteke te Gent een *Algemeen Leerplan* uitgegeven waarin in Deel VII de benuttigde werken voor de leergang orgel voorkomen. Dit deel VII is echter momenteel nergens meer terug te vinden.

LEERLINGEN VAN CALLAERTS' ORGELKLAS AAN DE ANTWERPSE MUZIEKSCHOOL EN HET KONINKLIJK VLAAMS CONSERVATORIUM

Callaerts vormde te Antwerpen vele leerlingen. Hun namen staan genoteerd in enkele teruggevonden leerlingelijsten: 1. een "*Naamlyst der leerlingen welke den leergang van Orgel van 1873 tot 1881 hebben bijgewoond*" met de namen van 49 organisten⁽⁶⁰⁾; 2. een gepubliceerde "*Tabel van een zeker getal gekende Musici, die hunne studiën bij de Antwerpsche Muziekschool hebben gedaan*", rubriek 'Orgelisten', opgesteld door Benoit in 1888⁽⁶¹⁾; en 3. een "*Naamlijst van de orgelisten der Hoofdkerk van Antwerpen, opgedragen aan den Heer Joseph Callaerts... aangeboden door zijne leerlingen*"⁽⁶²⁾:

- Jan Blockx (1851-1912), directeur van het *Koninklijk Vlaams Conservatorium* van 1901 tot 1912
- Emile Wambach (1854-1924), directeur van het *Koninklijk Vlaams Conservatorium* van 1912 tot 1924
- Eduard Croegaert (1850-1936), muziekdirecteur van de muziekafdeling van de *Cercle artistique, littéraire et scientifique d'Anvers* van 1881 tot 1886
- Aloïs Bergs (1858-?), organist te Antwerpen en theaterdirigent in Frankrijk en van het Vlaams Toneel in de *Cirque-schouwburg* te Antwerpen
- Emile Cauwenberghs, organist te Averbode
- Frans Paepen, organist te Ekeren
- Camiel Heymans, organist te Mariakerke
- Eugène Dierickx, kapelmeester-organist van St.-Andrieskerk te Antwerpen en muziekdirecteur te Merksem
- Peter D'hooghe, organist te Sint Niklaas
- Josef Bolansée, organist te Berlare
- Aloïs Thysmans, organist te Hemiksem
- Camiel Van den Eynde, organist van St.-Rombouts te Mechelen
- Hendrik Goyvaerts, organist te Duffel

- Alfons Groffi, organist te Bergen
- Hendrik Wyckmans, organist in Sint Pauluskerk te Antwerpen
- Josef Meeusen, organist te Borgerhout
- Frans Coveliers, organist in de kapel van de paters Redemptoristen aan het Hopland te Antwerpen en nadien kapelmeester van St.-Pauluskerk Antwerpen
- Constant De Jongh, organist van de St.-Pauluskerk te Antwerpen
- Frans Borstlap, organist te Wuustwezel
- Jan Van Gorp, organist te Reeth
- Jan Baptist Stockmans, organist te Mortsel
- Gustaaf Brees (1863-1936), sinds 1888 tweede organist en titularis-organist van de O.-L.-Vrouwekerk Antwerpen van 1901 tot 1926
- Hippolyte D'hooghe, organist te Bazel
- Eduard Jacobs, organist te Schilde
- Leo Vertongen, organist te Schelle
- Josef Paepen, organist te Deurne
- Edmond Lemoine, organist aan de Sint-Antoniuserkerk te Antwerpen
- Ernst Britt (1860-?), organist te Parijs
- Gustaaf Wouters, organist te Rijsel
- Alfons Van den Eynde, organist te Booischot
- Joseph Meeusen
- Lodewijk Mermans
- Karel Bulens
- Karel Gras (1875-1936), organist van de St.-Willibrorduskerk en van de kerk der Paters Dominicanen en pianoleraar aan de *Gemeentelijke Muziekschool* te Hoboken
- Willem De Latin
- Mej. De Ruyscher
- Hendrika Engeringh (1864-?), pianoleraar aan de *Antwerpse Muziekschool* en het KVC
- Mej. Toutenel
- Lodewijk Mortelmans (1868-1952), directeur van het *Koninklijk Vlaams Conservatorium* van 1924 tot 1933
- Jan Stockmans
- Van Gorp
- Timmermans
- Ceulemans
- Vermeulen
- Goedemé
- Nahon
- Wwahlers [sic]
- Renier
- Bulens
- Feremans
- Ulbachs

PRIJS J. CALLAERTS

Na Callaerts' overlijden schonken zijn erfgenamen een kapitaal van 10.000 fr. waarvan de interesten moesten dienen om een jaarlijkse prijs toe te kennen aan de leerling van de orgelklas met de beste eerste prijs. Bij ontstentenis van een kandidaat kon de prijs, mits toestemming van de schenkers, ook toegekend worden aan een leerling van de celloklas. De oorspronkelijke prijs bedroeg 309 fr. maar in 1953 besloot de *Commissie tot Beheer van het Eigen Vermogen* van het *Koninklijk Vlaams Conservatorium* het bedrag te verhogen tot 1.009 fr. De "prijs J. Callaerts" werd voor het eerst in 1902 toegekend aan cellist Van Sintruyen. In 1903 was Alexander Papen de eerste orgelist die de prijs in ontvangst mocht nemen. Nadien volgden o.a. de orgelisten Arthur Verhoeven (1908), Frans Boogaerts (1910), Hendrik Van Schoor (1911), Alfons Van Regenmortel (1912), Emiel Verhees en Hendrik Welting (1914), Jozef Vaes (1917), Leo Verrees (1921), Hugo Michielsens (1923), Jozef Hellemond en Alban De Witte (1924), Hendrik Crabeels en August Persoons (1928), J. Raes-Inniger (1930), Jan Pas (1932), Corneel Mertens (1935), Julia Deckers (1936), Prosper De Vries (1937), Leo Praet (1942), Renée Van der Stighelen en Frans Smekens (1945), Victor Hens (1946), Jozef Lissnijder (1947), Paul Barras (1849), Hector Specht (1951), Alfons Vromans (1952), Jozef D'Hoer en Kamiel D'Hooge [sic] (1953), Marc Vandermeulen (1954), Marjorie Jackson (1955), Paul Manz (1956), Willy Climan (1958), Johan Moreau (1959), Parley Belnap (1960), Michel Pieters (1961), Frans Dubois (1962), Joan Johnson en Mary Orth (1963), Gerard Gillen (1964), Mary-Jane Wagner (1966), Jozef Van Immerseel (1967) en Jan Van Mol (1970).⁽⁶³⁾

V. COMPONIST

"Si tant d'artistes doivent faire de l'art pour vivre, M. Callaerts, dont la position de fortune est indépendante, peut faire de l'art pour l'art. Les nobles jouissances d'une inspiration souvent heureuse lui suffisent pour le dédommager de son labeur incessant" getuigde Schyven over de componist Callaerts.⁽⁶⁴⁾ In 1885 schreef Gregoir "on lui doit plusieurs compositions pour orgue publiées à Paris, oeuvres d'une harmonie pure et d'un sentiment religieux très prononcé"⁽⁶⁵⁾ maar in 1892 was het aantal orgelwerken reeds opgelopen tot 58.⁽⁶⁶⁾ Callaerts' oeuvre is daarenboven niet beperkt tot orgelcomposities maar omvat alle genres: liederen, missen, motetten, koorwerken,

cantates, kamermuziek, orkestwerken en opera.

Niet alleen als organist maar ook als componist had de Antwerpenaar Callaerts een ander temperament dan de Brusselaar A. Mailly, zijn tijdgenoot en medeleerling van J. Lemmens. Uit een muziekrecensie van een concert dat hij samen met Mailly in de *Burgerkring* te Antwerpen in 1884 gaf, blijken de stijlverschillen tussen beide vertegenwoordigers van de 19de eeuwse Belgische orgelschool overduidelijk: "M. Callaerts a le jeu calme, correct, savant. Il ne s'écarte pas pour le rythme et l'allure des traditions anciennes de l'école allemande. Ses compositions sont mélodiques. Elles respirent un certain parfum classique qui dénote une fréquentation intellectuelle et constante avec les vieux maîtres d'Outre-Rhin. Quant à Mailly, le caractère de son talent est avant tout personnel. Son exécution est prodigieuse et ses compositions, d'un sentiment assez mondain, ont des caresses exquises pour l'oreille."⁽⁶⁷⁾ Callaerts was een klassiek geschoold, gedegen maar conservatief musicus die de nationalistische principes van Benoit niet aankeefde noch de harmonische, structurele en instrumentale verworvenheden van de "Musik der Zukunft" van Berlioz-Liszt-Wagner assimileerde. Reeds zijn tijdgenoten waren zich hiervan bewust want de recensent van de *Revue Artistique* meende "si Mr. Callaerts avait vécu avant Haydn et Mozart, nous trouverions cette production très originale. Heureusement pour les amis de M. Callaerts, qui en compte beaucoup, il est notre contemporain ce qui fait qu'au lieu de génie, nous ne pouvons trouver dans sa Sonate que beaucoup de talent."⁽⁶⁸⁾ Ook Het *Handelsblad* schreef in 1885 - naar aanleiding van het 31ste concert van de *Antwerpse Toonkunstenaarsvereniging* tijdens de *Wereldtentoonstelling* te Antwerpen waarop Callaerts, op een ouverture van L. de Burbure na, uitsluitend eigen composities dirigeerde - dat hij de "School van de oude meesters" vertegenwoordigde.⁽⁶⁹⁾ De vernieuwing in de orgelcomposities van Liszt ging aan Callaerts voorbij, de protestantse strengheid van Brahms' *Choralvorspiele* was hem vreemd evenals de mystieke bevlogenheid van Francks *Trois chorals pour orgue* en de machtige orgel improvisaties van Bruckner in Parijs en Londen heeft hij waarschijnlijk nooit gehoord.

Afb. 7: Begin van het autografisch manuscript van het "Capriccio" voor orgel (1889)

Kathedraalarchief Antwerpen

Toch werden Callaerts' composities door de *Koninklijke Academie van België* bekroond en kenden de uitgaven van zijn werken, volgens de uitgeverijfirma Schott Frères, in binnen- en buitenland groot succes door hun "abondance mélodique et style élégant et sobre" (*Vingt-Quatre Pièces*) en "les qualités d'écriture du maître organiste, sa connaissance approfondie de l'instrument et de ses ressources".

(*Album de Trente Transcriptions d'oeuvre de maîtres classiques et modernes pour orgue*). De meeste orgelwerken werden uitgegeven bij Schott Frères (Brussel), Heugel & Cie (Parijs) en Schirmer (New York); enkele pianowerken verschenen bij Heugel & Cie (Parijs) en bij H. Possoz (Antwerpen), twee kamer-muziekwerken bij J. Hamelle (Luik), een lied bij Schott Frères (Brussel), twee koorwerken bij G. Faes (Antwerpen) en bij L. Muraille (Luik), twee missen bij Gevaert (Gent) en Schott Frères (Brussel); Schott Frères publiceerde ook Callaerts' piano-concerto en een pianoreductie van zijn *Symphonie*.

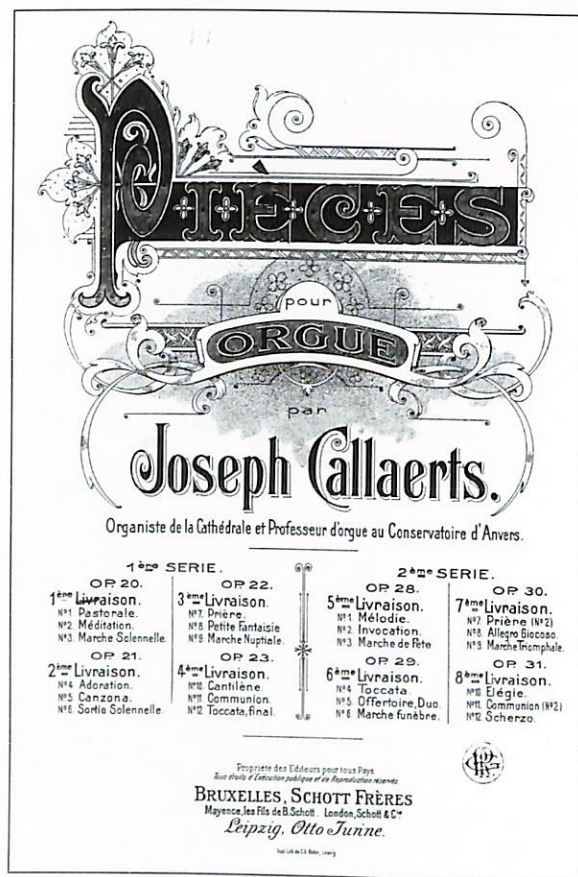
Talrijke composities - waaronder alle motetten, cantaten, orkestwerken en opera - bleven echter in manuscript bewaard in de bibliotheek van het *Koninklijk Vlaams Conservatorium* en in het archief van de kathedraal te Antwerpen. Van een aantal werken werden de partituren niet teruggevonden.

Vele orgelcomposities zijn opgedragen aan organisten waarmee Callaerts bevriend was, onder meer R.A. Baxter (Londen), G. Bédart (Rijsel), J. Blockx (Antwerpen), William C. Carl (U.S.A.), S. Curtis (Rijsel), H.V. Couwenbergh (Averbode), F. Crouwels (Antwerpen), C. Danneels (Luik), O. Depuydt (Mechelen), Eug. Dierckx (Antwerpen), C. d'Evry (Londen), O. Favaststjerna (Helsingfors, Finland), J. Gounod (Parijs), A. Guilmant (Parijs), W. Huber (Ohio,

U.S.A.), C. De Jong (Antwerpen), J. Lemmens (Brussel), Cl. Loret (Parijs), A. Mailly (Brussel), D. van Reysschoot (Gent), U. Seifert (Dresden), J. Tilborghs (Gent), L. Vilain (Oostende), Ch.-M. Widor (Parijs) en A. Wiegand (Australië). De hiernavolgende lijst van Callaerts' composities is zo volledig mogelijk maar waarschijnlijk niet exhaustief:

A. KAMERMUZIEK

1. *Andante Sostenuto*
 - opus 17
 - cello (of viool) en piano
 - uitgegeven bij J. Hamelle te Luik
 - uitgevoerd tijdens de *Wereldtentoonstelling* te Antwerpen op het 31ste Concert van de *Antwerpse Toonkunstenaarsvereniging*, 7 oktober 1885, door de cellist Louis De Pooter
2. *Gavotte*
 - opus 20
 - cello en piano
 - opgedragen "A son ami Jules Seghers"
 - manuscript in KVC (60.970), 1898
3. *Karakteristiek stuk, Samenspel voor violen*
 - 1ste violen, 2de violen en altviolen
 - opgedragen aan "zijn vriend en collega M. Flor. Tillemans"
 - manuscript in KVC (60.857)
 - uitgevoerd op het sluitingsconcert van de *Jaarlijkse Openbare Oefeningen* van de *Antwerpse Muziekschool* op 10 augustus 1889 in de Kapel van de Blindestraat te Antwerpen
4. *Menuetto voor strijkers*, 1887
 - manuscript in KVC (60.915)
5. *Morceau de concert*
 - cello en piano
 - manuscript in KVC (60.889)
6. *Prière (pour Orgue)*
 - opus 22
 - transcriptie voor viool en piano
 - Andante cantabile
 - manuscript in KVC (60.858)
7. *Sonate pour piano et violon* (in la klein)
 - viool en piano
 - Allegro, Adagio, Menuetto en Trio, Finale
 - manuscript in KVC (60.855)

Afb. 8: Titelpagina van de "Pièces pour orgue"

8. *Stuk voor 2 Bugels, Bariton en Tuba in si b*
 - opgedragen "A Monsieur Michel Krein, sous-chef de musique du régiment des Guides"
 - manuscript in KVC (60.905/908), gedateerd "Château d'Eynthout, 15 septembre 1873"
9. *Trio* (in la klein) (1882)
 - opus 16
 - piano, viool en cello
 - Allegro Moderato, Andante, Scherzo, Fantasia et Final
 - opgedragen aan "Monsieur le Chevalier Léon de Burbure, officier de l'ordre de Léopold"
 - bekroond met de eerste prijs en de gouden médaille door de Académie royale de Belgique in 1882
 - uitgegeven bij J. Hamelle, Parijs-Luik, z.d.
 - uitgevoerd tijdens de Wereldtentoonstelling op het 31ste Concert van de Antwerpse Toonkunstenaarsvereniging, 7 oktober 1885, door een onbekend gebleven pianist, Emile Wambach (viool) en Louis De Pooter (cello)
10. *Verhaaldicht voor fluit/Romanza pour flûte*
 - fluit en piano
 - Andante cantabile
 - manuscript in KVC (60.853)
 - uitgevoerd in 1889 in de Antwerpse Muziekschool

B. PIANOMUZIEK

1. *Air de Ste.-Cécile* (schets)
 - manuscript in KVC (60.960)
2. *Canzonnetta*
 - opus 9
 - manuscript in KVC (60.905/908)
3. *Caprice*
 - opus 8
 - uitgegeven bij Heugel, Parijs, z.d.
4. *2me Caprice pour pianosolo*
 - opus 12
 - uitgegeven bij H. Possoz, Antwerpen
 - manuscript in KVC (60.960)
5. *Caprice*
 - manuscript in KVC (60.905/908), gesigneerd en gedateerd "Anvers, 3 Juin 1873"
6. *Ce que c'est que l'amour*
 - manuscript in KVC (60/905/908), gedateerd "22 Decembre 1872"
7. *Concerto pour piano avec accompagnement de grand orchestre*
 - 1. Allegro non troppo, 2. Andante Cantabile, 3. Finale-Allegro
 - manuscript in KVC (60.870)
 - een reductie voor twee pianos werd postuum uitgegeven bij Schott Frères, Bruxelles, z.d.

- uitgevoerd tijdens de Wereldtentoonstelling te Antwerpen, op het 31ste Concert van de Antwerpse Toonkunstenaarsvereniging, 7 oktober 1885
8. *Fantaisie Barcarolle*
 - manuscript in KVC (60.905/908), gedateerd "23 Juillet 1874"
9. *Idylle printanière pour piano-Herderszang voor de lente*
 - manuscript in KVC (60.861)
10. *Impromptu pour piano*
 - opus 6
 - opgedragen "à son élève Mademoiselle Cécile Havenith"
 - uitgegeven bij Heugel, Parijs en bij Schott Frères, Brussel
 - manuscript in KVC (60.905/908)
11. *Intermezzo pour Piano*
 - manuscript in KVC (60.862)
12. *Marche festive pour piano*
 - manuscript in KVC (60.864)
13. *Nocturne pour piano*
 - manuscript in KVC (60.863 en 60.962), gedateerd Antwerpen "18 juni 1884"
14. *Pastorale*
 - Allegretto
 - manuscript in KVC (60.859)
15. *Romance sans Paroles*
 - Andante
 - manuscript in KVC (60.860)
16. *Sonate nr. 3 voor piano*
 - uitgegeven bij Heugel, Parijs
 - manuscript in KVC (60.877)
17. *Souvenir de Campine*
 - Allegro-Andante
 - manuscript in KVC (60.961), gesigneerd en gedateerd "1870"
18. *Souvenir de la Romance flamande "Het Roosje uit de dalen" van J.F. Volckerick*
 - opus 2
 - manuscript in KVC (77.361)
19. *Souvenir de Vienne, Valse de concert*
 - Andante
 - Manuscript in KVC (60.865)
20. *Ballade*
 - uitgevoerd op 7 augustus 1889 tijdens de Jaarlijkse Openbare Oefeningen van de Antwerpse Muziekschool in de Kapel van de Blindestraat
21. *Luim*
 - uitgevoerd op 31 juli 1889 tijdens de Jaarlijkse Openbare Oefeningen van de Antwerpse Muziekschool in de Kapel van de Blindestraat

C. ORGELWERKEN

1. *Album de Trente Transcriptions d'oeuvre de maîtres classiques et modernes pour orgue*
- postuum uitgegeven bij Schott Frères, Brussel, z.d. De manuscripten bevinden zich in het *Kathedraalarchief* (1245) in een boekband "*Orgue Transcriptions I*"
 1. Corelli, *Sonate* (in manuscript: "*Sonate pour Violon op. 5 par Arcangelo Corelli*")
 2. Händel, *Trauermarsch* (*Marche funèbre*)
 3. J.S. Bach, *Aria*
 4. Weber, *Benedictus* (*Messe*)
 5. Mozart, *Larghetto* (in manuscript: "*Larghetto, extrait du Quatuor en Re, W.A.Mozart*")
 6. Mendelssohn, *Andante* (in manuscript: "*Andante du concerto pour violon de Mendelssohn*")
 7. Mozart, *Adagio* (in manuscript: "*Adagio du Quintette en sol mineur de Mozart*" gedateerd "29 Juillet 1898")
 8. Cherubini, *Ave Maria* (in manuscript: "*Ave Maria (Larghetto) Chérubini*")
 9. J.S. Bach, *Prélude* (in manuscript: "*Ave Maria, Mélodie religieuse adapté au 1° Prelude de J.S.Bach par C. Gounod*")
 10. Mendelssohn, *Andante tranquillo*
 11. Haydn, *Largo*
 12. Mendelssohn, *Thème*
 13. Beethoven, *Mélodie* (in manuscript: "*Die Sehnsucht, Mélodie, Van Beethoven*")
 14. Schumann, *Rêverie*
 15. Field, *Nocturne*
 16. Hummel, *Thème varié*
 17. Martini, P., *Gavotte*
 18. Mendelssohn, *Duetto* (in manuscript: "*Duo (allegro con moto) de F. Mendelssohn opus 63 N°1*")
 19. J.S. Bach, *Louré* (in manuscript: "*Louré de J.S. Bach, pour orgue (Transcription de Violon par Joseph Callaerts)*", gesigneerd en gedateerd "1893")
 20. Mendelssohn, *Andante* (in manuscript: "*Andante du Trio de F. Mendelssohn Bartholdy, op. 49*")
 21. Schumann, *Abendlied* (*Chant du Soir*) (in manuscript: "*Abendlied (Chant du Soir) pour orgue, R. Schumann, Opus 85 N°12*")
 22. Callaerts, *Benedictus* (*Messe*) (in manuscript: "*Benedictus de la 4me Messe par Jos. Callaerts (Andante Cantabile)*")
 23. Mozart, *Ave verum*
 24. Beethoven, *Marche*
 25. Beethoven, *Andante de la Sonate à Kreutzer*
 26. Schubert, *Andante* (in manuscript: "*Quatuor (Andante) F. Schubert*")
 27. J. Callaerts, *Variations sur l'hymne national anglais* (in manuscript: "*Hymne national Anglais (God save the Queen) avec Variations pour Orgue par Joseph Callaerts*", gesigneerd en gedateerd "Anvers 8 september 1893")
 28. Mendelssohn, *Mélodie* (in manuscript: "*Mélodie In weite Ferne will ich Traümen, Mendelssohn*")
 29. Beethoven, *Maestoso*
 30. Peter Benoit, *Ave Maria*

- in "*Orgue Transcriptions I*", *Kathedraalarchief* (1245) bevinden zich nog volgende werken van Callaerts:
 - *Aspiration* (*Andante Sostenuto*)
 - *2me Canzona voor orgel* (*Andantino*)
 - *Capriccio* voor orgel, gedateerd "1 Aout 1889"
 - *Célèbre Berceuse de Antony Simon. Transcrite pour Orgue par Jos. Callaerts*, gesigneerd en gedateerd "1893"
 - *Méditation* (*Bespiegeling*) *pour Orgue (Adagio)*, gesigneerd en gedateerd "1898"
 - *Mélodie de J. Hollman pour Violoncelle, Transcrite pour Orgue par Joseph Callaerts*
 - *Melodie N° 2 (Andante)*, gesigneerd en gedateerd "12 février 1894"
 - *Optocht uit de Kerkcantate van Peter Benoit, overgeschreven voor orgel door Josef Callaerts*
 - *2me Petite fantaisie pour orgue (Allegretto)*
 - *Prelude pour Orgue*
 - *Rêverie par C. Grimm (morceau de violoncelle). Transcription pour orgue par Callaerts*
 - *Romance par L. Van Beethoven, arrangée pour Orgue par Jos. Callaerts*
2. *Benedictus de la 3me Messe Solennelle. Transcription pour Grand Orgue.*
- manuscript in *Kathedraalarchief* (1230)
3. *Concerto pour Orgue avec accompagnement de grand Orchestre*
- opus 18
- 1. *Maestoso*, 2. *Andante Cantabile*, 3. *Finale (Allegro-Allargando)*
- manuscript in KVC (60.912), getekend en gedateerd, "*Antwerpen, 15 mei 1885*"
- een pianoreductie en een reductie voor 2 pianos werden uitgegeven door Schott Frères, Brussel, z.d.
- uitgevoerd op een leerlingenconcert van de *Antwerpse Muziekschool* in 1889 en op 14 juni 1896 in de concertzaal van de *Venusstraat* door W. De Latin; en op 18 december 1901 in de *Société royale de Zoologie d'Anvers*, eveneens door De Latin en het orkest van de maatschappij o.l.v. Edward Keurvels
4. *Graduel*
- *Andante*
- manuscript in *Kathedraalarchief* (1531), gedateerd "1893"; en id. bij Mis nr. 4 in *Kathedraalarchief* (91)
5. *Grande Fantaisie de Concert*
- opus 5
- opgedragen "*à son ami A. Mailly, professeur au Conservatoire royal de Bruxelles*"
- uitgegeven bij Schott Frères, Brussel, z.d.
6. *15 Improvisations pour orgue*
- opus 1
- "*Hommage à Mr. J. Lemmens*"
- uitgegeven bij Heugel et Cie, à Paris, au Ménestrel, z.d.
7. *Intermezzo pour Orgue*
- *Allegretto*
- opgedragen "*to my friend William C. Carl*"
- manuscript in het KVC (60876)
- uitgegeven bij G. Schirmer, New York, 1898 in de reeks "*The Organist's Repertoire. Work of*

Favorite Authors. Carefully Revised and Provided with Registration bij W.T. Best, S.P. Warren, W.J. Westbrook, and others", z.d.

8. *Marche Pontificale*
 - Allegro (la groot)
 - manuscript in KVC (60.877)
9. *Menuetto*
 - manuscript in KVC (nr. 60.915), gesigneerd en gedateerd "Anvers 18 Août 1885"
10. *Morceau de Concert (Offertoire)*
 - manuscript "Grand Offertoire, Morceau de concert pour orgue", in "Orgue Transcriptions I", Kathedraalarchief (1245)
 - postuum uitgegeven bij Schott Frères, Brussel, z.d.
11. *Six Morceaux*
 - *Graduel I en II, Aspiration, Epithalame, Fragment Symphonique, Elévation*
 - uitgegeven bij Schott Frères, Brussel, z.d.
12. *Offertoire*
 - Larghetto
 - manuscript in Kathedraalarchief (1531), gedateerd "1897"; en ibid. (1229)
13. *Orgelbegeleidingsboek*
 - manuscript in Kathedraalarchief (1254), 78 bladzijden
14. *Pastorale*
 - Allegretto
 - manuscript in KVC (60.909)
15. *Pièces pour Orgue*
 - uitgegeven door Schott Frères, Brussel, z.d.; (1ère Série of 1ère Livraison: Opus 20, 21, 22, 23 en 2ième Série of 2ième Livraison: Opus 28, 29, 30, 31)
 - Opus 20:
 1. *Pastorale*
 - opgedragen "A Monsieur Clément Loret, Organiste de Saint-Louis d'Antin, Professeur d'Orgue à l'Ecole de Musique Religieuse de Paris"
 2. *Méditation*
 - opgedragen "A Georges Cloetens"
 3. *Marche Solennelle*
 - opgedragen "à son ami C. Danneels, professeur d'Orgue au Conservatoire Royale de Liège"
 - Opus 21:
 4. *Adoration*
 - opgedragen "à son ami D. van Reysschoot, Organiste de l'Eglise St. Nicolas, à Gand"
 5. *Canzona*
 - opgedragen "à mon élève et ami Eug. Dierckx, Maître de chapelle et Organiste de l'Eglise St. André, à Anvers"
 6. *Sortie solennelle*
 - opgedragen "à mon ami J.B. Litzau"

- Opus 22:
 7. *Prière*
 - opgedragen "A son ami F. Crouwels, Organiste de l'Eglise St. Georges, à Anvers"
 8. *Petite Fantaisie*
 - opgedragen "A son ami Alexandre Guilmant, Organiste de la Trinité et de la société des Concerts du Conservatoire de Paris"
 9. *Marche Nuptiale*
 - opgedragen "à son ami Joseph Tilborghs, Professeur d'orgue au Conservatoire Royale de Gand"
- Opus 23:
 10. *Cantilène*
 - opgedragen "à Auguste Wiegand, Organiste de la Cité de Sydney, Australie"
 - uitgevoerd door L. Mermans op het 12de leerlingenconcert van de Antwerpse Muziekschool, 19 juli 1892, in de feestzaal van de Blindestraat
 11. *Communion*
 - opgedragen "au Rév. H.V. Couwenbergh, Curé, Ancien Organiste de l'Abbaye d'Averbode"
 12. *Toccata, final*
 - opgedragen "A son ami Charles Marie Widor, Organiste de l'Eglise St. Sulpice et Professeur d'Orgue au Conservatoire National de Paris"
 - uitgegeven door Schott Frères, Brussel
- Opus 28:
 1. *Mélie*
 - opgedragen "à Monsieur Uso Seifert, professeur au Conservatoire de Dresde"
 - manuscript in KVC (60.882), opgedragen "à mon ancien Elève et Ami Constant De Jong, Organiste de l'Eglise St. Paul à Anvers"
 2. *Invocation*
 - opgedragen "à mon Ancien Elève et ami Constant De Jong, Organiste de l'Eglise St. Paul à Anvers"
 - manuscript in KVC (60.881), opgedragen "A Monsieur Uso Seifert, professeur au conservatoire Royal de Dresde"
 3. *Marche de fête*
 - opgedragen aan "Gabriel Bédart, Docteur, professeur agrégé de Physiologie à la Faculté de Médecine de Lille"
 - manuscript in KVC (60.880), opgedragen "A Monsieur Samuel Curtis, de Lille"
- Opus 29:
 4. *Toccata*
 - opgedragen "A Monsieur M. O. Depuydt, organiste de l'Eglise Métropolitaine, à Malines"
 - manuscript in KVC (60.872)
 5. *Offertoire, Duo*
 - opgedragen "à Monsieur Léandre Vilain, Organiste de l'Eglise St. Pierre, à Ostende"
 - manuscript in KVC (60.873)
 6. *Marche funèbre*
 - opgedragen "à la mémoire de mon frère François Callaerts, Maître de chapelle de la Cathédrale d'Anvers"
 - manuscript in KVC (60.874)

- Opus 30:
 - 7. *Prière (N°2)*
 - opgedragen "à Mademoiselle Olga Favaststjerna, professeur de musique à Helsingfors, Finland, Russie"
 - manuscript in KVC (60.886)
 - 8. *Allegro Giocoso*
 - opgedragen "A Monsieur R.A. Baxter, de Londres"
 - manuscript in KVC (60.887)
 - 9. *Marche Triomphale*
 - opgedragen "à mon ancien élève et ami Jan Blockx"
 - manuscript in KVC (60.888)
 - uitgevoerd door G. Brees op het 6de leerlingenconcert van de *Antwerpse Muziekschool*, zondag 26 juli 1891 in de feestzaal van de Blindestraat
- Opus 31:
 - 10. *Elégie*
 - opgedragen "à Monsieur Jean Gounod" (59)
 - manuscript in KVC (60.883)
 - 11. *Communion (N° 2) (Bénédiction nuptiale)*
 - opgedragen "A Monsieur William Huber, Concertorganiste à Hamilton, Ohio, Amérique"
 - manuscript in KVC (60.884) en in *Kathedraalarchief* (1245) "*Orgue Transcription I*", gedateerd "1879"
 - 12. *Scherzo*
 - opgedragen "à Monsieur C. d'Evry, Organiste de l'Eglise de l'Oratoire, à Londres"
 - manuscript in KVC (60.885)
- 16. *Cinq Pièces pour Orgue*
 - *Trois Versets de Procession (Adoro te)*: 1. Andante con moto, 2. Andantino, 3. Allegro; manuscript gesigneerd en gedateerd "Octobre 1893" in "*Orgue Transcriptions I*", *Kathedraalarchief* (1245)
 - *Mélodie-Méditation*
 - *Capriccio-Fantaisie*
 - postuum uitgegeven bij Schott Frères, Brussel, 1908
- 17. *Preludium op de ladder D, VI Siècle Dorius (sic)*
 - manuscript in KVC (60.905/908)
- 18. *Offertoire*
 - manuscript bij Mis nr. 4, *Kathedraalarchief* (91)
- 19. Twee orgelsonaten:
 - *Deuxième Sonate pour Orgue* (do klein)
 - manuscript in KVC (60.878)
 - *Troisième Sonate pour orgue* (la groot)
 - manuscript in KVC (60.877), gesigneerd en gedateerd "16 Avril 1892"
 - uitgegeven bij Schott Frères, Brussel (gedrukt door Otto Junne, Leipzig), 1908 als "*Deux Sonates pour Orgue: n° 1 en ut-mineur (Allegro) en n° 2 en la-majeur (Allegro)*"
 - de 2de Sonate voor orgel werd uitgevoerd op 3 augustus 1889 tijdens de *Jaarlijkse Openbare Oefeningen* van de *Antwerpse Muziekschool* in de Kapel van de Blindestraat

- 20. *Symphonie Pastorale*
 - Andante-Marche Triomphale
 - manuscript in "*Orgue Transcriptions I*", *Kathedraalarchief* (1245), gesigneerd en gedateerd "Antwerpen 23 december 1893"
 - postuum uitgegeven bij Schott Frères, (gedrukt door Otto Junne, Leipzig), z.d.
- 21. *Tantum Ergo n° 4*
 - Andante con motto quasi Allegretto
 - manuscript bij Mis nr. 4 in *Kathedraalarchief* (91)

D. LIEDEREN EN ARIA'S

- 1. *Ce que c'est que l'amour*
 - duet voor twee gelijke stemmen en pianobegeleiding
 - copie manuscript door Wouters, 1873, in KVC (60.895)
- 2. *Chant de paix*
 - tenor 1 en 2, bariton en bas
 - manuscript (schets) in KVC (60.901)
- 3. *La Nuit*
 - Cavatine voor sopraan, piano, obligate vioolpartij, en cellopartij ad libitum, uit de *Cantate pastorale Un jour d'été*
 - woorden van Sonores
 - manuscript in KVC (60.896 en 60.897)
 - uitgevoerd tijdens de *Wereldtentoonstelling* te Antwerpen op het 31ste concert van de *Antwerpse Toonkunstenaarsvereniging*, 7 oktober 1885, door Marie Flament
- 4. *Le Clocher du Village*
 - zang en piano
 - manuscript in KVC (60.905/908)
- 5. *Où est donc le bonheur?*
 - Romance voor zang en piano
 - opgedragen "A Mademoiselle Caroline Havenith"
 - manuscript in KVC (60.894), gesigneerd en gedateerd "1870"
- 6. *Quatorze Ans*
 - zang en piano
 - manuscript in KVC (60/905/908), gesigneerd en gedateerd "*Pavillon d'Eynhout, 9 Septembre 1872*"
- 7. *Rêverie sur un Berceau*
 - uitgegeven bij Schott Frères, Brussel, z.d.
- 8. *Sérénade*
 - zang en piano
 - manuscript in KVC (60.961), gesigneerd en gedateerd "*Eynhout 1871*", gevolgd door een "*Toast à Madame Van der Elst*", gesigneerd "13 september 1871"

9. *Souvenir*

- zang en piano
- manuscript in KVC (60.893) en ibid. (60.905/908) gesigeneerd en gedateerd "Anvers 20 Juin 1873"

10. *Souvenir de Campine. Sérénade et Méditation*

- zang en piano
- manuscript in KVC (60.961), gedateerd "1870"

11. *Vieille Chanson*

- zang en piano
- manuscript in KVC (60.905:908)

12. *Viens!*

- woorden van Victor Hugo
- sopraan en piano
- opgedragen aan "Mademoiselle Eva Dell'Acqua"
- manuscript in KVC (60.898), gesigeneerd en gedateerd, "Anvers 15 Janvier 1876"

13. *Villanella*

- woorden Armand Inghels
- twee sopranen, viool en piano
- manuscript in KVC (60.905/908)

14. *Le dernier chant*

- uitgevoerd tijdens de Wereldtentoonstelling te Antwerpen op het 31ste Concert van de Antwerpse Toonkunstenaarsvereniging, 7 oktober 1885, door Marie Flament

15. *Peut-être*

- uitgevoerd tijdens de Wereldtentoonstelling te Antwerpen op het 31ste Concert van de Antwerpse Toonkunstenaarsvereniging, 7 oktober 1885, door Marie Flament

E. MOTETTEN

1. *Ave Maria*

- opus 12
- sopraan, alt, tenor I en II, bas I en II, orgel en orkest
- manuscript in Kathedraalarchief (992), gesigeneerd en gedateerd "1864"; op partij van 2de viool en altviool staat genoteerd "fin le 30 Sept. 1864"

2. *Ave Verum*

- sopraan, alt, tenor, bas en orgel
- manuscript in Kathedraalarchief (1227), gesigeneerd en gedateerd "1891"

3. *Benedictus*

- "tirée de la 2e Messe Solemnel avec grand orchestre"
- Andantino
- koor, orgel en orkest
- manuscript van de orgelreductie in Kathedraalarchief (1225), opus 47

4. *Cantate Domino, 95 Psalmus*

- Psalmus voor sopraan, alt, tenor, bas en orgel: manuscript in KVC (60.963), gedateerd "1872"
- Psalm 95 *Cantate Domino à 4 voix, grand orchestre et orgue*, opus 18
- manuscript in Kathedraalarchief (1109), gesigeneerd en gedateerd "Antwerpen 4 Mei 1875"

5. *Confitemini Domino*

- Larghetto
- sopraan, alt, tenor, bas, orkest en orgel
- manuscript in Kathedraalarchief (1229)

6. *Ecce Panis*

- Andante
- sopraan, alt, tenor, bas
- manuscript in Kathedraalarchief (1222), gesigeneerd en gedateerd "Antwerpen 30 april 1892"; en id. voor harmonie-orkest, gesigeneerd en gedateerd "Antwerpen 14 mei 1892"

7. *Graduale pour 4 voix, orgue et orchestre*

- ("Sacerdotes opus ou Victimae Paschali")
- Sopraan, alt, tenor, bas, orkest en orgel
- manuscript in Kathedraalarchief (1076)

8. *Libera me*

- tenor 1 en 2, bariton, bas, 3 trombones, 2 trompetten, tamtam en orgel
- "Geschreven voor het plechtig Uitvaart van Hendrik Conscience"
- uitgevoerd op 14 september 1883
- manuscript in Kathedraalarchief (1231)

9. *Litaniae Lauretanae à quatre voix et grand orchestre*

- "Litanies de la Sainte Vierge"
- Andante-Allegretto
- sopraan, alt, tenor, bas, orkest en orgel ad libitum
- gecomponeerd voor het Jubileum van de 400ste verjaardag van de Gilde van O.-L.-Vrouw Lof in augustus 1878
- gecreëerd op zaterdag 17 augustus 1878 tijdens het plechtig lof om 6 uur door de muziekkapel van de O.-L.-Vrouwekerk onder leiding van Lodewijk Kiven. Helsen zong de tenor-solo en Raymaekers de bas-solo
- manuscript in Kathedraalarchief (15)

10. *Miserere mei-Psalms 50*

- sopraan, alt, tenor, bas, koor en orgel
- manuscript in KVC (nr. 60.966)
- manuscript in Kathedraalarchief (1224), gesigeneerd en gedateerd "8 maart 1891"

11. *Offertoire (Cantate Domino) et Graduel (Laudate Dominum)* (schets)

- sopraan, alt, tenor, bas en orgel
- Andante con moto
- manuscript in KVC (60.920)

12. *O Quam Suavis est*

- Andante
- drie gelijke stemmen en orgel

- manuscript in *Kathedraalarchief* (1223)

13. *O Salutaris hostia pour 4 voix et grand orchestre*

- Andante poco Larghetto
- sopraan, alt, tenor, bas, orkest en orgel
- manuscript in *Kathedraalarchief* (1226), gesigneerd en gedateerd "24 Mei 1875"
- manuscript in *KVC* (60.905/908): koor en orgel

14. *Regina Coeli*

- sopraan, alt, tenor, bas en orgel
- manuscript in *Kathedraalarchief* (1244), gesigneerd en gedateerd "1891"

15. *Salve Regina*

- voor vier gemengde stemmen, strijkkwartet, contrabas en orgel
- manuscript in *KVC* (60.910 en 60.967), gesigneerd en gedateerd "26 Mei 1872"
- manuscript in *Kathedraalarchief* (607) voor sopraan, alt, tenor, bas, viool 1 en 2, altviool, cello, contrabas en obligaat orgel, "14de werk", gesigneerd; en ibid. voor gemengd koor en orkest, gesigneerd en gedateerd "Mei 1875"
- manuscript orgelpartij door copist G.W. in *Kathedraalarchief* (1232), gedateerd "26 Mai 1872"
- manuscript orgelpartij in Sint-Jacobskerk (40/1 en 40/2): "opus 8"

16. *Tantum Ergo N° 1 (la groot)*

- opus 8, Andante
- sopraan, alt, tenor, bas, orkest en orgel
- manuscript in *Kathedraalarchief* (775), gesigneerd en gedateerd "1861"

17. *Tantum Ergo en Fa*

- Andante-Allegro non troppo
- manuscript in *Kathedraalarchief* (776), gesigneerd en gedateerd "26 december 1876"

18. *Tantum Ergo n° 3*

- manuscript in *Kathedraalarchief* (1221): zie *Te Joseph Celebrent*

19. *Te Deum Laudamus pour 4 voix, grand orchestre et orgue obligé*

- sopraan, alt, tenor, bas, orkest en orgel
- manuscript in *Kathedraalarchief* (16), gesigneerd en gedateerd "15 mei 1893"
- op blz. 1 bijgeschreven "*Caisse symballes en Tymballe tambour ou gros tambour du XV siècle*" en op p. 8 "*Tymballe tambour ou gros tamboer du XV siècle (Landjuweel)*"

20. *Te Joseph Celebrent* voor Groot Orkest en zang of met Orgelbegeleiding

- Allegretto
- sopraan, alt, tenor, bas, orkest en orgel
- manuscript (beschadigd) in *Kathedraalarchief* (1221), gesigneerd en gedateerd "Antwerpen 11 juli 1891"
- dit manuscript bevat ook het *Tantum Ergo N° 3* (fa groot)

F. MISSEN

1. *Messe, Graduel & Offertoire pour quatre voix, Grand Orchestre et Orgue obligé*

- opus 4 (1865)
- sopraan, alt, tenor, bas, orkest en orgel
- Kyrie, Gloria, Graduale, Credo, Offertorium, Sanctus, Agnus Dei
- opgedragen "à Monsieur Jacob J.B. Fuchs, Marguillier de l'Eglise Notre Dame, Consul Général d'Oldenbourg, Chevalier de l'ordre Léopold et du Mérite d'Oldenbourg & a."
- manuscript in *Kathedraalarchief* (1243), gesigneerd en gedateerd "Antverpia 1868"
- uitgegeven bij Gevaert, Gent, 1867, in de versie voor vier stemmen en orgelbegeleiding
- het uitgegeven exemplaar in het *Kathedraalarchief* (89) bevat het opschrift "A Monsieur Raymaekers. Souvenir amical. Jos. Callaerts 1870"

2. *2me Messe Solemnelle pour 4 voix, Orgue et Grand Orchestre*

- sopraan, alt, tenor, bas, orkest en orgel
- Kyrie, Gloria, Credo, Sanctus-Benedictus, Agnus Dei
- manuscript in *Kathedraalarchief* (90), gesigneerd
- uitgevoerd ter gelegenheid van St.-Cecilia op 22 november 1885 in de O.-L.-Vrouwekerk door de muziekkapel onder leiding van Frans Callaerts.¹

3. *3me Messe solennelle à grand orchestre et orgue obligé* (in mi b)

- sopraan, alt, tenor, bas, orkest en orgel
- Kyrie, Gloria, Credo, Sanctus-Benedictus, Agnus Dei
- manuscript in *Kathedraalarchief* (1252), gedateerd "1891"
- manuscript in *KVC* (nr. 60.965)

4. *Messe pour trois voix d'hommes avec Accompagnement d'Orgue (N° 4 in Si b)*

- opus 24
- mannenkoor en orgel
- Kyrie, Gloria, Credo, Sanctus-Benedictus, Agnus Dei
- opgedragen "A Mr. L.F. Helsen, Curé Doyen de la Cathédrale d'Anvers"
- copie manuscript van zangpartijen en partijen voor viool 1, viool 2, alto, cello en contrabas met als opschrift "*Messe en Si b (N° 4) par Joseph Callaerts*", in *Kathedraalarchief* (91)
- uitgegeven bij Schott Frères, Brussel
- in het exemplaar bewaard in het *Kathedraalarchief* is na het *Agnus Dei* de orgelpartij van een *Tantum Ergo n° 4, Graduelle* en *Offertoire* bijgevoegd

G. KOORWERKEN EN CANTATEN

1. *Introduction à la Ronde des Etudiants de C. Gounod*

- vierstemmig (tenors 1, tenors 2, baritons en bassen) mannenkoor
- woorden van E. Descamps
- opgedragen "A la Société chorale de l'Université Catholique de Louvain"
- manuscript in *KVC* (60.902 en 60.903) gesigneerd en gedateerd "10 mei 1880"

2. *Un jour d'été, Cantate pastorale*

- woorden van F. Sonores
- sopraan, bariton, bas, koor en orkest
 1. *Lever de l'Aurore*, a. Koor, b. Aria (sopraan), c. Duo (sopraan en bariton),
 2. *Le Midi*, Koor,
 3. *Le Soir*, Trio (sopraan, bariton en bas),
 4. *La Nuit, Cavatine* (sopraan-solo met viool-solo en orkest),
 5. *Chant de Louange*, Koor.
- manuscript in KVC (60.854)
- zang- en pianopartituur, manuscript in KVC, gesigneerd en gedateerd "Anvers 15 avril 1886"
- gecreëerd in de *Cercle artistique, littéraire et scientifique d'Anvers* op 25 april 1881 door de zangsolisten Laure Lemaire, Henri Fontaine en Léopold Claeys en het orkest van de maatschappij o.l.v. Louis Jahn; en uitgevoerd in de *Katholieke Kring* (voorzitter Frédérique Belpaire) op 20 april 1887 door de muziekafdeling onder leiding van Jos. Moreel.

3. *La Journée des éperons d'or*

- mannenkoor (tenor I en II, bariton, bas)
- manuscript in KVC (60.905/908), gesigneerd en gedateerd "12 Dec. 1871"

4. *Méditation*

- koor en piano
- Andante
- Manuscript in KVC (60.961), gedateerd "15 september 1871"

5. *Ode à Rubens*

- mannenkoor
- woorden van M. De Moltvir
- gecomponeerd als opgelegd koorwerk voor de 2de Belgische afdeling van de "Internationale Wedstrijd van Samenzang, in augustus 1877 ingericht door de Albert Grisar's Kring" naar aanleiding van de Rubensfeesten te Antwerpen
- manuscript in KVC (ZM en 60.905/908)
- copie manuscript in *Stadsbibliotheek Antwerpen* (H77381)

6. *Het studieleven*

- opus 19
- cantate voor solo, driestemmig koor en orkest
- uitgegeven bij G. Faes, Antwerpen

7. *Venise*

- mannenkoor (twee tenoren, bariton, bas)
- manuscript in KVC (69.904 en 60.905/908)
- uitgegeven bij L. Muraille, Luik

8. *Chant de paix*

- mannenkoor

9. *Lentevreugd*

- woorden van P.A. De Vos

10. *Le Pèlerin*

- mannenkoor

H. ORKESTWERKEN

1. *Andante non troppo*

- manuscript in KVC (60.905/908), gedateerd "27 Mai 1878"

2. *Avant le bal. Intermezzo pour orchestre*

- manuscript in KVC (117.027)
- uitgevoerd op 19 november 1902 in de *Société royale de Zoologie* o.l.v. Edward Keurvels

3. *Benedictus voor orkest*

- manuscript in het KVC (60.919)

4. *Lente-idylle/Idylle printanière*

- manuscript in KVC (120.518)
- uitgevoerd op 18 mei 1902 in de *Société royale de Zoologie* o.l.v. Edward Keurvels

5. *Marche Bohémienne pour orchestre*

- manuscript in KVC (120.657)

6. *Marche Festivale pour grand orchestre*

- manuscript in KVC (120.656)

7. *Morceau de Concert (Concertstuk)*

- cello en orkest
- Maestoso
- opgedragen aan Antoon Bouman
- manuscript van de pianoreductie in KVC (60.889 en 60.890)

8. *Morceau de Concert (Concertstuk)*

- viool en orkest
- Andante
- opgedragen "A son ami Jos. Mariën, violon solo de l'orchestre du Palais de l'Industrie d'Anvers"
- manuscript in KVC (60.911), gesigneerd en gedateerd "Anvers 1 juillet 1890"

9. *Ouverture Jubilaire/Jubelouverture*

- manuscript in KVC (117.120)
- uitgevoerd o.l.v. de componist op de *Wereldtentoonstelling* te Antwerpen tijdens het 3de concert, het 14de concert en het 31ste concert van de *Antwerpse Toonkunstenaarsvereniging*, 18 juni, 4 augustus en 7 oktober 1885; op 20 april 1887 in de *Katholieke Kring* door de Muziekafdeling o.l.v. Jos. Moreel, ter gelegenheid van het Jubelfeest voor Peter Benoit in de grote zaal van de *Société royale d'Harmonie* en op 18 juni 1903, 31 januari 1904, 4 juni 1905 en 13 augustus 1905 in de *Société royale de Zoologie* onder leiding van Edward Keurvels

10. *Pastorale pour orchestre*

- manuscript in KVC (60.869)

11. *Le retour d'Ulysse (poème symphonique)*

- manuscript in KVC (120.034)
- uitgevoerd te Antwerpen in de concertzaal van de *Nederlandse Schouwburg* op 29 februari 1880; tijdens de *Wereldtentoonstelling* o.l.v. de componist op het 19de en het 23ste

Concert van de *Antwerpse Toonkunstenaarsvereniging*, 24 augustus en 6 september 1885; en op 30 juli 1903 en 29 juni 1905 in de *Société royale de Zoologie* onder leiding van Edward Keurvels

12. *Souvenir de Vienne, valse de concert pour orchestre*
 - manuscript in KVC (113.668)
13. *Symphonie à grand orchestre*
 - Allegro, Andante, Scherzo, Allegro Vivo
 - bekroond door de *Académie royale de Belgique* in de internationale wedstrijd van 1879
 - manuscript in KVC (60.868)
 - een vierhandige pianoreductie werd uitgegeven bij Schott Frères, Brussel
 - uitgevoerd in 1877 op een concert van de *Antwerpse Muziekschool* en tijdens de *Wereldtentoonstelling* te Antwerpen op het 31ste Concert van de *Antwerpse Toonkunstenaarsvereniging*, 7 oktober 1885, o.l.v. de componist

I. HARMONIE EN FANFARE

1. *Marche Festivale pour Harmonie*
 - manuscript in KVC (60.971)
2. *Marche Triomphale pour Harmonie*
 - manuscript in KVC (60.914), gesigeneerd en gedateerd "*Anvers 1 juillet 1881*"
3. *Souvenir de Campine*
 - Pas Redoublé pour Fanfare
 - manuscript in KVC (60.867)

J. OPERA

1. *Le Retour imprévu*
 - komische opera in één bedrijf
 - woorden van Eugène Landoy (redacteur bij het Franstalige liberale Antwerpse dagblad *Le Précurseur*) naar een 17de eeuwse stuk van Regnard.
 - personnages: Lucile (sopraan), Lisette (dugazon), Mme. Bertrand (Duègne), Géronte (bas), Le Marquis (2de tenor), Clitandre (1ste tenor), Merlin (bariton)
 - manuscript in KVC (60.871)
 - gecreëerd in het *Théâtre royal* te Antwerpen op vrijdag 25 januari 1889 en driemaal opgevoerd onder leiding van Domergue de la Chaussée.

VI. ORGELDISPOSITIES

A. HET MERKLIN-SCHÜTZE-ORGEL IN HET *PALEIS DER ACADEMIEËN*

Voor de dispositie van dit orgel : zie *Orgelkunst*, XX, 1997, nr. 3, p. 28-30.

B. HET ORGEL IN DE O.-L.-VROUWEKERK TE ANTWERPEN IN 1821

Opmerking: Het originele orgel van P. Lannoye, 1657, was toen reeds meerdere malen ingrijpend gerenoveerd, o.m. door J. B. Forceville en door L. Delhaye.

Bron: De dispositie is overgenomen uit P. SCHYVEN, *Orgue Monumental de la Cathédrale d'Anvers*, Brussel, 1892, (herdruk 1985), p. 9.

Manuael: Prestant 16', Bourdon 16', Holpyp 8', Sup. Octaef 4', Grand Nasard 6', Octaef 8', Fluit 4', Doublette 2', Nasard 3', Fourniture 5 sterk., Cymbal 4 sterk., Sesquialter 2 sterk., Cornet 6 sterk., Bombarde 16 p., Trompette 8 p., Vox humana, Trambant [sic].
Echo: Prestant 4', Holpyp 8', Nasard 3', Doublette 2', Tierce 1 ½', Fourniture 3 sterk., Cornet 3 rangs., Cromhorn 8', Nagtegael [sic].
Positief: Prestant 4', Holpyp 8', Fluit 4', Octaef 2', Nasard 3', Tierce 1 ½', Sexquialter 2 sterk., Fourniture 4 sterk., Cornet 4 sterk., Trompette.
Pedael: Prestant 16' is denzelve die op het Manuael dient., Bourdon 16', Fluit 8', Holpyp 8, Octaef 4, Fourniture 5 sterk., Cymbal 4, Bombarde 16', Trompette 8', Clairon 4'.

C. HET ORGEL IN DE O.-L.-VROUWEKERK TE ANTWERPEN IN 1890

Opmerking: Het orgel werd gerenoveerd in 1828 door P. J. de Volder en in 1845 door J.-J. Delhaye.

Bron: De dispositie is overgenomen uit P. SCHYVEN, *Orgue Monumental de la Cathédrale d'Anvers*, Brussel, 1892, (herdruk 1985), p.12.

- Côté gauche:
Pédale: Bourdon 16, Bourdon 8, Flûte 8, Bombarde 16, Clairon.
Echo Crescendo: Doublette, Prestant, Montre sup.
Grand Orgue: Cornet, Flûte trav., Bourdon 16, Bourdon 8, Flûte 4(?), Cymbal 5r., Nasard 3, Bomb. Basse, Trompette, Clairon.
Positif: Montre 8, Bourdon 8, Doublette, Flûte, Grand nasard, Tromp. Basse.
- Claviers: Clavier écho ou crescendo- Grand orgue-Positif.
- Côté droit:

Positif: Cornet, Prestant, Flûte, Fourniture 5r., Tierce, Bomb. Sup., Trompette, Voix humaine.
Echo crescendo: Bourdon 8, Flûte 8, Cromhorn.
Pédale: Montre 16, Prestant 8, (Echo), Prestant, Fourniture, Trompette.

D. HET SCHYVEN-ORGEL VAN DE ANTWERPSE MUZIEKSCHOOL IN 1889

Bron: De dispositie is overgenomen uit G. PERSOONS E.A., *Koninklijk Vlaams Conservatorium. School-Conservatorium-Hogeschool. 1898-1998. Traditie en vernieuwing*, Antwerpen, 1998, p. 104:

Twee klavieren C-g3 en pedaal C-f.

"met pneumatiek in Groot Orgel" alsook Orage, Tremolo en Expression.

Groot orgel (I): (montre 16'), Bourdon 16', Montre 8', Gamba 8', (flûte 8'), Bourdon 8', Prestant 4', Flûte harmonique 4', Nasard 2 2/3', Fourniture 4-5 r., Trompette 8', Clairon 4'; I+II, I+II octave grave, I + la machine, Combinaisons I.

Klein orgel (récit) II: Dolciana 8', Flûte 8', Voix céleste 8', Bourdon 8', Flûte 4', Doublette 2', (trompette harmonique 8'), Voix humaine 8', Basson/Hautbois 8'; Combinaisons II.

Pedaal: Sousbasse 16', Oct. Basse 8', (flûte 4'), Bombarde 16', Trompette 8'.

P+I, P+II, Combinaisons Ped.

E. HET SCHYVEN-ORGEL IN DE O.-L.-VROUWEKERK TE ANTWERPEN IN 1891

Bron: De dispositie is overgenomen uit K. VAN DE LINDE, *Het Schijvenorgel van de kathedraal te Antwerpen*, Antwerpen, 1988, p. 54-55:

Positif expressif (I) :

Fonds: Quintaton 16', Octave 8', Flûte harmonique 8', Bourdon 8', Mélophone 8', Viole 8', Gemshorn 8', Prestant 4', Flûte 4', Clarinette 8', Cor anglais 8', Voix angélique 8'.

Mutation: Quint 2 3/4', Doublette 2', Larigo 1 1/8', Fourniture 4 r.

Anches: Ophicléide 16', Trompette harm. 8', Cromhorn 8', Clairon harm. 4'.

Grand Orgue (II) :

Fonds: Montre 16', Bourdon 16', Gambe 16', Montre 8', Flûte harmonique 8', Viole de gambe 8', Diapason 8', Bourdon 8', Salicional 8', Prestant 4', Mélophone 4', Flûte oct. 4'.

Mutation: Quinte 5 1/3', Nasard 2 3/4', Doublette 2', Cornet 5 r., Fourniture 6-7 r.

Anches: Bombarde 16', Trompette 8', Clairon 4'.

Récit expressif (III):

Fonds: Bourdon 16', Unda maris 16', Flûte travers 8', Diapason 8', Violon 8', Dolciana 8', Voix céleste 8', Bourdon 8', Flûte octav. 4', Gambe 4', Voix humaine 8'.

Mutations: Flageolet 2', Piccolo 1', Carillon 2 r., Plein jeu 4 r.

Anches: Basson 16', Trompette harm. 8', Basson hautbois 8', Clairon harm. 4'.

Bombarde (IV):

Fonds: Flûte 16', Principal 8', Gambe 8', Grosse flûte 8', Bourdon 8', Flûte 4', Prestant 4'.

Jeux de Combinaisons: Octavin 2', Gros nasard 3 1/3', Tierce 3 1/5', Cymbale 2' 5-6 r., Cornet 5 r., Bombarde 16', Trompette 8', Clairon 4'.

Pédalier:

Fonds: Contrebasse 16', Quintaton 12', Sous-basse 16', Grosse flûte 8', Octave basse 8', Violoncelle 8', Flûte 4', Octavin 4',

Jeux de Combinaisons: Nasard 3', Quinte 6', Bombarde 16', Trompette 8', Trompette quinte 6', Clairon 4'.

Jeux de 32 p.: Contrebasse 32', Contre-bombarde 32'.

Registres de Combinaisons:

Fonds Positif, Mutations Positif, Fonds G.O., Mutations G.O., Fonds Récit, Mutations Récit, Fonds Bombarde, Fonds Pédalier, Jeux de 32 p.

Pédales de Combinaisons:

Orage, Pos. au Péd., G.O. au Péd., Réc. au Péd., Bomb. au Péd., Pos. au G.O., Réc. au G.O.,

Bomb. au G.O., Réc. au Pos., G.O. à la Machine, Oct. Grave Bomb., Oct. Grave Réc., Expression

Pos., Expression Réc., Forté général, Forté Pos., Forté G.O., Forté Réc., Forté Bomb., Forté

Péd., Trémolo pos., Trémolo Réc.

VOETNOTEN

^(*) De auteur studeerde aan de K.U.L. Zij is Licentiate Archeologie en Kunstgeschiedenis, Afdeling Musicologie. Zij werd laureate van de Koninklijke Academie voor Wetenschappen, Letteren en Schone Kunsten van België in 1985 en 1995. Tevens is zij secretaris van de Koninklijke Vereniging voor Muziekgeschiedenis en redactielid van het muziektijdschrift *Musica Antiqua*.

⁽¹⁾ E. GREGOIR, *L'Art musical en Belgique*, Brussel, 1879, p. 60; Id., *Les Artistes-Musiciens Belges au XVIIIe et au XIXe siècle*, Brussel, 1885, p. 82-83; Id., *Supplément et Complément au volume*, Brussel, 1887, p.44; Id., *Deuxième Supplément et complément au volume*, 1890, p. 48-50; P. SCHYVEN & CIE, *Orgue monumental de la Cathédrale d'Anvers*, Brussel, 1892, (herdruk in 1985), p. 56; L. LEYTENS, *Jozef Callaerts, een Antwerps organist en componist uit de XIXe eeuw*, in: *De Zangkapel der Kathedraal*, XIV, 1966, nr. 2, p. 7-9 en nr. 3, p. 4-6; J. VERDIN EN W. VANDERHOEVEN, *De Orgelklas van het KVC*, in: G. PERSOONS E.A., *Koninklijk Vlaams Conservatorium. School-Conservatorium-Hogeschool. 1898-1998. Traditie en Vernieuwing*, Antwerpen, 1998, p. 103-104.

⁽²⁾ A. CORBET EN W. PAAP (ED.), *Algemene Muziekencyclopedie*, dl. II, Antwerpen-Amsterdam, 1958, p. 18; J. ROBINS EN M. ZIJLSTRA (ED.), *Algemene Muziekencyclopedie*, dl. II, De Haan-Haarlem, 1980, p. 99.

⁽³⁾ Gavotte opus 20 voor cello en piano, door Beatrijs Schilders, cello en Urbain Boodts, piano, in: "Belgian Composers of the Royal Conservatory of Antwerp", CD "René Gailly" ref. 87135, 1997; Toccata opus 29 nr. 4, Canzona opus 21 nr. 5, Allegro giocoso opus 30 nr. 8, Petite Fantaisie opus 22 nr. 8, Marche Funèbre opus 29 nr. 6, Scherzo opus 31 nr. 12 en Communion opus 23 nr. 11 door Joris Verdin op het orgel van het Sint-Jan Berchmanscollege Brussel, in: "Pièces pour Orgue. Joseph Callaerts et Oscar Van Durme", LP Diff BALTIC ref 5471, 1983; Toccata in e opus 29 nr.1, in: "Symphonic Organ Music from Belgium and France" door Stanislas Deriemaeker op het Pierre Schyven-orgel van de kathedraal Antwerpen, CD "René Gailly" ref. 87110.

⁽⁴⁾ *De Standaard*, 9 februari 1986.

⁽⁵⁾ Inlichtingen uit het Bevolkingsregister van de Stad Antwerpen en uit de registers van de Geboorte-akten (*Rijksarchief Provincie Antwerpen*, Microfilm 0671361, Akte 1615).

⁽⁶⁾ E. BAECK EN H. BAECK-SCHILDERS, *Het Concertleven te Antwerpen in het midden van de 19de eeuw*, Brussel, 1996; H. BAECK-SCHILDERS, *De Muziekcultuur in de 19de en de 20ste eeuw*, in: W. AERTS E.A., *De Kathedraal van Antwerpen*, Antwerpen, 1993, p. 92-99; H. BAECK-SCHILDERS, *De Muziekafdeling van de Cercle artistique*, in: *25 Jaar Provinciaal Centrum Arenberg*, Antwerpen, 1993.

⁽⁷⁾ *Le Précurseur*, 14 november 1856; *Le Guide musical*, 20 november 1856; Archief van het Conservatoire Royale de Musique de Bruxelles, *Liste des Elèves, depuis la fondation (1832) jusqu'à 1871*, (inlichting verstrekt door Johan Eeckeloo, bibliothecaris van het Koninklijk Conservatorium Brussel, waarvoor onze hartelijke dank).

⁽⁸⁾ *Le Précurseur*, 29 januari 1883; E. GREGOIR, *op. cit.*, 1885, p. 83.

⁽⁹⁾ E. GREGOIR, *op. cit.*, 1890, p. 50.

⁽¹⁰⁾ Doodsbrieven van J. Callaerts, in *Kathedraalarchief* te Antwerpen, Dossier 8 D 5. (Met dank aan J. Van den Nieuwenhuizen, ere-archivaris van het *Stadsarchief Antwerpen* en archivaris van het *Kathedraalarchief*).

⁽¹¹⁾ Brief aan de "Voorzitter en Leden van de Kerkfabriek van O.-L.-Vrouwekerk te Antwerpen", *Kathedraalarchief*, dossier 8 D 5).

⁽¹²⁾ H. BAECK-SCHILDERS, *De Muziekcultuur in de 19de en de 20ste eeuw*.

⁽¹³⁾ *Le Précurseur*, 14 november 1856.

⁽¹⁴⁾ H. BAECK-SCHILDERS, *Twee 19de-eeuwse componisten-monumenten in de St.-Jacobskerk te Antwerpen*, in: *Musica Antiqua*, XI, 1994, nr. 1, p. 23-26.

⁽¹⁵⁾ E. GREGOIR, *op. cit.*, 1885, p. 82. Callaerts' eerste pianoleraar was misschien de pianist/organist en pianohandelaar Frans Aerts (1804-1864), kapelmeester/organist van St.-Pauluskerk en in 1843 medestichter van de *Ecole de Musique de la ville d'Anvers*. (H. BAECK-SCHILDERS, *De evolutie van het muziekonderwijs in de 19de eeuw te Antwerpen*, in: *Musica Antiqua*, XV, 1998, nr. 3, p. 110-125; ID., *Van Stadsmuziekschool tot Staatsconservatorium*, in: G. PERSOONS E.A., *op. cit.*, p. 243-253).

⁽¹⁶⁾ E. GREGOIR, *op. cit.*, 1879, p. 60.

⁽¹⁷⁾ Er bleef alleen een "*Liste des élèves*" bewaard (zie nota 7) die naam, geboorteplaats en -jaar, behaalde prijzen; klasleraar en jaartal van de behaalde prijs vermeldt.

⁽¹⁸⁾ E. BAECK EN H. BAECK-SCHILDERS, *op. cit.*, p. 29-30, 42-43 en 115.

⁽¹⁹⁾ Delehay-Dumercy stelde op 5 oktober 1867 zijn kandidatuur voor de plaats van pianoleraar en leraar notenleer aan de *Antwerpse Muziekschool*.

⁽²⁰⁾ *Kathedraalarchief*, Dossier 8 D 5, brief van 10 december 1853 ten gunste van L. Bossaers. De functie van organist in de O.-L.-Vrouwekerk te Antwerpen werd uitgeoefend door Jacob Philips (1794-1833) van 1816 tot 1832, Jozef Antoon Vingheroets (1810-1847) van 1832 tot 1844 en Karel Jacob Jozef Delin (1827-1853) van 1844 tot 1853.

⁽²¹⁾ *Ibid.*, brief van 13 december 1853 ten gunste van J. Tilborghs.

⁽²²⁾ *Ibid.*, brief van 16 december 1853.

⁽²³⁾ *Ibid.*, brief van 10 december 1853.

⁽²⁴⁾ *Ibid.*, sollicitatiebrief en doodsbrieven van J. Callaerts.

⁽²⁵⁾ *Kathedraalarchief*, Dossier 8 D 5.

⁽²⁶⁾ G. PERSOONS, *De Muziekcultuur van de 16de tot de 18de eeuw*, in: W. AERTS E.A., *op. cit.*, p. 84-85; H. BAECK-SCHILDERS, *De Muziekcultuur in de 19de en de 20ste eeuw*, p. 93 en 96.

⁽²⁷⁾ P. SCHYVEN, *op. cit.*, p. 13.

⁽²⁸⁾ *Le Guide musical*, 20 november 1856.

⁽²⁹⁾ E. BAECK EN H. BAECK-SCHILDERS, *op. cit.*

⁽³⁰⁾ E. BAECK EN H. BAECK-SCHILDERS, *Liefdedrama aan Zee van Peter Benoit*, in: *Musica Antiqua*, XIV, 1997, nr. 3, p. 107-115.

⁽³¹⁾ SA/MA 2919; en *Le Guide musical*, 12 april 1888.

⁽³²⁾ E. GREGOIR, *op. cit.*, 1885, p. 82; SCHOTT FRÈRES, *Inleiding*, in: *Album de trente Transcription d'oeuvre de maîtres classiques et modernes pour orgue par Jos. Callaerts (Oeuvre posth.)*, Brussel, [s.d.]

⁽³³⁾ Volgens een brief van de Parijse muziekcriticus Adrien de La Fage, gedeeltelijk gepubliceerd in *Le Guide musical* van 28 augustus en 4 september 1856.

⁽³⁴⁾ *Le Guide musical*, 25 september 1856.

⁽³⁵⁾ K. VAN DE LINDE, *Het Schijvenorgel van de kathedraal te Antwerpen*, Antwerpen, 1988, p. 21. Volgens deze auteur telde het orgel 64 spelen, en werd het ingewijd in 1857.

⁽³⁶⁾ Wellicht gaat het om Hubert Ferdinand Kufferath (1818-1896). Volgens *Le Guide musical* van 25 september 1856 was Kufferath "*un Allemand établi à Bruxelles depuis plusieurs années, [qui] a reçu des leçons de Mendelssohn [...] [et] qui exécute mieux que lui [= Mendelssohn], non seulement les belles sonates composées expressément pour l'orgue par Mendelssohn [...] mais aussi toute la musique de Bach.*"

⁽³⁷⁾ Met zijn twee uur durend recital op zondag 24 augustus werd Mailly unaniem door de pers erkend als "*talent tout à fait hors ligne*" en gerangschikt "*au rang des premiers organistes de l'époque*". Vooral componist en muziekcriticus Adolphe Samuel was niet spaarzaam met zijn lof en aanzag hem als "*l'artiste le plus remarquable sorti de notre école d'orgue. Aux qualités de cette école, qu'il possède toutes, il joint les siennes propres, la grâce, la verve, le vivacité de l'imagination, l'élégance du style, la dextérité du mécanisme.*" (*Le Guide musical*, 9 oktober 1856).

⁽³⁸⁾ *Le Guide musical*, 28 augustus en 4 september 1856, 25 september 1856 en 9 oktober 1856. De firma Merklin-Schütze had in die tijd ook succes met een nieuw harmonium - "*unique dans son genre*" - volgens *Le Guide musical* van 18 december 1856. Dit harmonium werd te Antwerpen (pianohandelaar Rummel) voorgesteld tijdens een concert door Callaerts' pianoleraar E. Gregoir.

⁽³⁹⁾ G. LONCKE, *Bouwstenen: Abdij Averbode-Loret*, in: *Orgelkunst*, IV, 1981, nr. 2, p. 36-37. Deze brief werd overgenomen uit T. VALVEKENS, *Het grote orgel onzer abdijkerk*, (onuitgegeven verhandeling), Averbode, [s.d.]. Met dank aan P. Roose voor de inlichting.

⁽⁴⁰⁾ *Le Guide musical*, 26 september 1861. Oorspronkelijk wilde de Belgische regering - volgens *Le Guide musical* van 11 en 18 juli 1861 - ter gelegenheid van de septemberfeesten van 1861 te Brussel een tweedaags muziekfestival organiseren onder leiding van F.-J. Fétis in de zaal van het hertogelijk paleis waarop Lemmens het nieuwe orgel zou inspelen. Uiteindelijk stond alleen de inwijding van het orgel en het orgelconcours op het programma.

⁽⁴¹⁾ Het artikel van E. VANDERSTRAETEN in *l'Echo du Parlement* werd overgenomen door *Le Guide musical* van 3 oktober 1861.

⁽⁴²⁾ A. DESCHREVEL, *Het orgel van de St.-Maartenskerk te Kortrijk*, in: *Handelingen van de Koninklijke Geschied- en Oudheidkundige Kring van Kortrijk*, Nieuwe reeks, dl. XXXIII, 1963-64, p. 261-262. Met dank aan P. Roose voor het ter beschikking stellen van dit artikel.

⁽⁴³⁾ H. BAECK-SCHILDERS, *De Muziekcultuur in de 19de en de 20ste eeuw*, in: W. AERTS, *op. cit.*, p. 93 en 96; A. FAUCONNIER EN P. ROOSE, *Orgels van Vlaanderen, (Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap)*, Brussel, [s.d.], p. 57. Pierre Schyven (1827-1916) was vanaf 1843 werkzaam in de orgelfirma Merklin-Schütze te Brussel waar hij in 1851 meestergast en tenslotte vennoot werd. In 1870 nam hij samen met Armand en Jacques Verreyt onder de naam "P. Schyven & Cie"

de firma Merklin-Schütze over.

⁽⁴⁴⁾ Brief van Jos. Callaerts aan "Messieurs P. Schyven et Cie, Anvers, 14 juin 1892", integraal gepubliceerd in P. SCHYVEN & CIE, *op. cit.*, p. 37-38.

⁽⁴⁵⁾ In 1934 werd deze *Quintaton 12'* door Stevens opnieuw vervangen door een 16' en in 1951, door D'Hondt, door een *Bourdon 16'*. (cfr. K. VAN DE LINDE, *op. cit.*, p. 3).

⁽⁴⁶⁾ P. SCHYVEN & CIE, *op. cit.*, p. 17.

⁽⁴⁷⁾ *Ibid.*, p. 16-17. Over P. J. Van Damme (1832-1898), stichter en hoofdredacteur van het tijdschrift *Musica Sacra*, zie J. ROBINS, *Jaak Nicolaas Lemmens, Pierre Jean Van Damme en het herstel van de religieuze muziek in België in de tweede helft van de 19de eeuw*, in: *Academiae Analecta*, XLII, 1981, nr. 1.

⁽⁴⁸⁾ Programma's in het *Archief en Museum voor het Vlaamse Cultuurleven* (= AMVC), Dossier J. Callaerts, C 1215 D; P. SCHYVEN & CIE, *op. cit.*, p. 39.

⁽⁴⁹⁾ K. VAN DE LINDE, *op. cit.*, p. 15; A. FAUCONNIER EN P. ROOSE, *op. cit.*, p. 60.

⁽⁵⁰⁾ S. DERIEMAEKER, *Ten geleide*, in: K. VAN DE LINDE, *op. cit.*, p. 5-6.

⁽⁵¹⁾ Bij de stichting van de *Ecole de musique de la ville d'Anvers* in 1843 gaf Frans Aerts een elementaire piano- en orgelleergang samen met een bijgevoegde klas van elementaire harmonie en basso continuo, die bij de reorganisatie in 1859 werden afgeschaft. Toen Benoit in 1867 de *Antwerpse Muziekschool* opnieuw reorganiseerde, werd een "Klasse van orgel" terug opgenomen in het studieprogramma. (zie H. BAECK-SCHILDERS, *De evolutie van het muziekonderwijs in de 19de eeuw te Antwerpen*, in: *Musica Antiqua*, XV, 1998, nr. 3, p. 110-125).

⁽⁵²⁾ SA/MA (= Stadsarchief Antwerpen/Modern Archief), 374/9A en 241/11.

⁽⁵³⁾ *Gemeentebulletin*, 1869.

⁽⁵⁴⁾ *Het Handelsblad*, 13 augustus 1870.

⁽⁵⁵⁾ SA/MA, 374/9b/2/B.

⁽⁵⁶⁾ *Ibid.*, Gepubliceerd programma van de examens in 1874.

⁽⁵⁷⁾ SA/MA, 374/8; H. BAECK-SCHILDERS, *art. cit.*, p. 122.

⁽⁵⁸⁾ J. VERDIN EN W. VANDERHOEVEN, *art. cit.*, p. 112.

⁽⁵⁹⁾ AMVC, Dossier 26648/3.

⁽⁶⁰⁾ Geciteerd door J. VERDIN EN W. VANDERHOEVEN, *art. cit.*, p. 112. Het document bevindt zich, volgens mondelinge mededeling van de auteur in het archief van het *Koninklijk Vlaams Conservatorium* dat tot op heden niet toegankelijk is.

⁽⁶¹⁾ SA/MA, 374/8.

⁽⁶²⁾ AMVC, Dossier 26648/3.

⁽⁶³⁾ Jaarverslagen van het *Koninklijk Vlaams Conservatorium*, van 1901 tot 1970.

⁽⁶⁴⁾ P. SCHYVEN & CIE, *op. cit.*, p. 56.

⁽⁶⁵⁾ E. GREGOIR, *op. cit.*, 1885, p. 83.

⁽⁶⁶⁾ P. SCHYVEN & CIE, *op. cit.*, p. 56.

⁽⁶⁷⁾ Geciteerd door E. GREGOIR, *op. cit.*, 1887, p. 44.

⁽⁶⁸⁾ Geciteerd door G. SCHMOOK, *Peter Benoits Onrust*, Antwerpen, 1980, p. 218.

⁽⁶⁹⁾ E. BAECK EN H. BAECK-SCHILDERS, *De Concerten op de Wereldtentoonstelling te Antwerpen*, in: *Academiae Analecta*, LV, 1995, nr. 1, p. 168.

SUMMARY

Joseph Callaerts (1830-1901) spent his whole life in Antwerp, his native city, where he built up a successful career as an organist, composer and teacher.

He had been a choirboy at the Church of Our Lady under the musical directorship of G.J.J. Kennis before he was trained as a pianist. At the time he won a first prize in the organ class of Jacques Lemmens at the Brussels Conservatory in 1856, he had already succeeded Karel Delin as organist of the Church of Our Lady. The De Volder organ there was in use until 12 October 1890. Then the Brussels organ builder P. Schyven installed a new 'symphonic' instrument with four manuals and pedals, ninety registers and 5,569 pipes. This masterpiece of nineteenth-century Belgian organ-building was played in on 17 December 1891 by J. Callaerts, A. Mailly and C.M. Widor.

Callaerts, who also became the city's carillonneur in 1863, managed not only to combine these functions until his death, but also to exert a considerable influence as a teacher. From 1867 he taught the organ and practical harmony at the Antwerp School of Music under Peter Benoit and retained this position when in 1898 the institution became the Royal Flemish Conservatory notwithstanding his having levelled some criticism against Benoit's nationalistic pedagogic principles. He was considered one of the outstanding Belgian organists of his time and acted as a consultant in the design of many instruments.

In addition, he found time to compose a vast amount of organ music (about sixty works), chamber music, songs, motets, choral works, orchestral works (including a concerto for piano and a concerto for organ) and an opera. At the 1885 World Exhibition in Antwerp, he conducted a concert of his own works.

Callaerts was a rather conservative musician who, in the eyes of his contemporaries, remained loyal to the old traditions of the German School, both as an interpreter and as a composer. Nevertheless his compositions received awards from the Royal Belgian Academy and his organ works were famous for their melodic abundance and elegant style on the one hand and their exploitation of the resources of the instrument on the other. Most of Callaerts' organ works were published by Schott Frères (Brussels), Heugel & Cie (Paris) and Schirmer (New York).

ERIK BAECK

Orgelbouw en -restauraties

MICHEL LEMMENS

Limburgs-romantische orgels gerestaureerd in Tongeren en Godsheide (II)

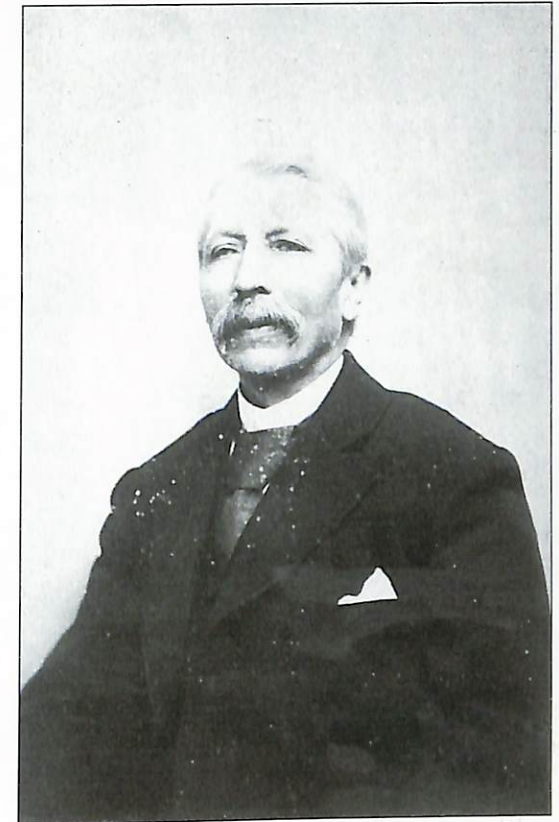
In de vorige aflevering van *Orgelkunst* werd in de reeks van Limburgs-romantische orgels de restauratie van het Vermeulen-orgel te Godsheide besproken. In deze aflevering is het de beurt aan het Pereboom-Leijserorgel in de Sint-Jan-de-Doperkerk te Tongeren. Aanleiding van deze bespreking is de vorig jaar voltooide restauratie van dit instrument. Voor de betekenis van dit orgel verwijzen we graag nog eens naar de inleiding op deze reeks, die verscheen in de vorige aflevering van *Orgelkunst*.

II. HET PEREBOOM & LEIJSER-ORGEL IN DE SINT-JAN-DE-DOPERKERK TE TONGEREN (1856/57)

A. GESCHIEDENIS

De Sint-Janskerk, gelegen in de oude stadskern van Tongeren, kan bogen op een rijke orgelgeschiedenis, die-voor zover dit archivalisch aantoonbaar is-teruggaat tot de 15de eeuw. Mogelijk ligt de oorsprong nog verder in het verleden, vermits er al aan het begin van de 14de eeuw in Tongeren pijporgels aanwezig waren. De rechtstreekse voorganger van het huidige orgel was een instrument, dat in 1760 tweedehands aangekocht werd, en in 1778 nog werd "hermaakt" door een zekere G. Vandermeer. Omdat het in 1856 in slechte staat verkeerde, maar ook omdat het volgens de kerkfabriek niet kon voldoen aan de toenmalige eisen inzake kerkmuziek, werd een nieuw orgel besteld bij de Maastrichtse orgelmakers Theodoor Pereboom en Jean Leijser. De kostprijs zou 6146 frank bedragen, exclusief de kast, maar uiteindelijk dienden ook 174 frank 41 centiem invoerrechten betaald te worden aan de douanediensden. Het orgelmeubel viel buiten deze regeling, want dit werd, voor een totaalprijs van 970 frank 56 centiem,

vervaardigd door de Tongerse meubelmaker Willem Gielen. Het kerkbestuur recupereerde nog 1200 frank door de verkoop van het oude orgel aan de Sint-Pieterskerk van Rosmeer; daar werd dit in 1939 vervangen door een Joris-instrument. Het orgelproject van de Tongerse Sint-Jan werd een succes. Op 29 april 1857 werd het Pereboom & Leijser-instrument met algemene instemming opgeleverd, net als de orgelkast. Bij die gelegenheid werd Hubert Jaminé vereerd met de titel van *Marquiller d'honneur*, wegens de geleverde inspanningen voor het geslaagde project. Enkele jaren later, in 1865, beschreef Edouard Gregoir in zijn bekende *Historique de la facture et des facteurs d'orgues [...]* dit instrument in lovende bewoordingen, en noemde het één der schoonste orgels van het canton: "[...] *Cet instrument est un des plus beaux du canton de Tongres, par sa puissance, la rondeur et les différents registres.*" Tot 1894 bleef het orgel in onderhoud bij Pereboom & Leijser, en werd in regel jaarlijks gestemd. In 1871 werd het schoongemaakt en hersteld voor de som van 360 frank. Vanaf 1883 wordt de blaasbalg het zorgenkind, met opeenvolgende kleine herstellingen in 1883, 1889, 1893 en 1894. Vanaf het begin van de 20ste eeuw ging het onderhoud over naar Constant Leijser te Tongeren, zoon van Jean Leijser. In 1906 kuste hij het instrument voor een som van 348 frank. In 1912 herstelde hij voor 25 frank schade, die toegeschreven werd aan een slecht verwarmingssysteem. Sinds die tijd onderging het orgel geen reparaties meer, enkel een aantal stemmingen. Wel werd in 1957 een project opgestart, aanvankelijk onder leiding van Pierre Froidebise, na diens dood overgenomen door bisschoppelijk adviseur Paul Nolens, dat gaandeweg in meer en meer ingrijpende transformaties voorzag. In zijn uiteindelijke vorm van 1966 behelsde het project de bouw van een nieuwe kast, beganegronds in het transept, en de plaatsing, mits een aantal fundamentele wijzigingen, van het inwendige van het oude instrument in dit nieuwe meubel.

Afb. 9: De orgelmaker Jean Leijser (1821-1903)

Na een klacht wegens procedurefouten werd dit project evenwel definitief naar de archieven verwezen.

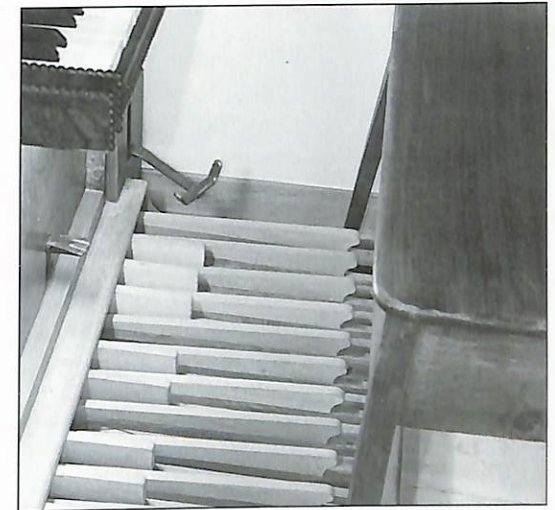

Afb. 10: Het Pereboom & Leijser-orgel in de Sint-Jan-de-Doperkerk te Tongeren (1856/57)

B. RESTAURATIECONCEPT EN UITVOERING

Dit orgel mag gelden als de belangrijkste realisatie uit de beginperiode van de orgelmakers Pereboom & Leijser. Gezien dit belang en gezien de uitzonderlijk originele staat van bewaring leek een reconstructie naar de oorspronkelijke toestand vanzelfsprekend. De enige uitzondering op dit principe betrof de moeilijke bereikbaarheid van het kroonpositief. Aan dit euvel zou verholpen worden door

het uitvoeren van een aantal kleine ingrepen, die van geen invloed waren op de hoofdstructuur. Tevens werden in het dossier twee bijkomende rubrieken opgenomen: restauratie en versteviging van het doksaal, en voorts de sanering van de zeer sterk door duivendrek vervuilde balgkamer in de toren. De uitvoering van deze restauratie werd toevertrouwd aan de firma Nijs en Zonen uit Nieuwerkerken (Limburg). De orgelactiviteiten van dit bedrijf staan onder leiding van de jonge orgelmaker Filip Nijs, die met dit project zijn eerste belangrijke verwezenlijking voor eigen rekening tot stand bracht. Voor de intonatie deed hij een beroep op orgelmaker Marc Nagels. Op 9 oktober 1998 werd het gerestaureerde orgel plechtig ingewijd. Zoals gebruikelijk bij dit soort gelegenheden ging dit gepaard met toespraken en een optreden van de parochiale zangverenigingen, die begeleid werden door de bekende Tongerse organist Luc Ponet. Het eigenlijke orgelrecital werd verzorgd door de Weense organist Martin Haselböck. Die maakte op de aanwezigen grote indruk door het gemak, waarmee hij feilloos en verfijnd, zijn grote virtuositeit en zijn kennis van historische instrumenten demonstreerde. Wereldklasse! Leuk was de verrassende aanwezigheid op concert en receptie van een achterkleindochter van orgelmaker Jean Leijser. Zij attendeerde de aanwezige orgelhistorici op een foto, die zij van haar overgrootvader bezat (zie afb. 9).

Afb. 11: Typisch voor Pereboom & Leijser zijn de smalle en korte toetsen van het pedaal en de merkwaardige vorm van de zwelkastrede

C. BESCHRIJVING

Het orgel van de Sint-Jan bezit een, voor deze streken, zeer originele structuur, die achteraf door Pereboom & Leijser nooit meer als dusdanig herhaald werd. Zij bouwden in Tongeren namelijk de zijtorens van de **eikenhouten orgelkast** uit als pedaalstorens. Die flankeren het centrale hoofdwerk. Daarboven posteerden zij een heus kroonpositief, dat gevat is in een zwelkast. Dit curieuze meubeltje, uitgevoerd in grenenhout, bezit geen klassieke zwelhuizen, maar wel aan voorzijde, bovenzijde en zijkanten-in rijen geschikte aparte zwelhuikjes. Deze zwelkast is dan ook een prototype, en één van de eerste probeerselen in ons land, van een *positif expressif*. Het Pereboom & Leijser-orgel van het nabij

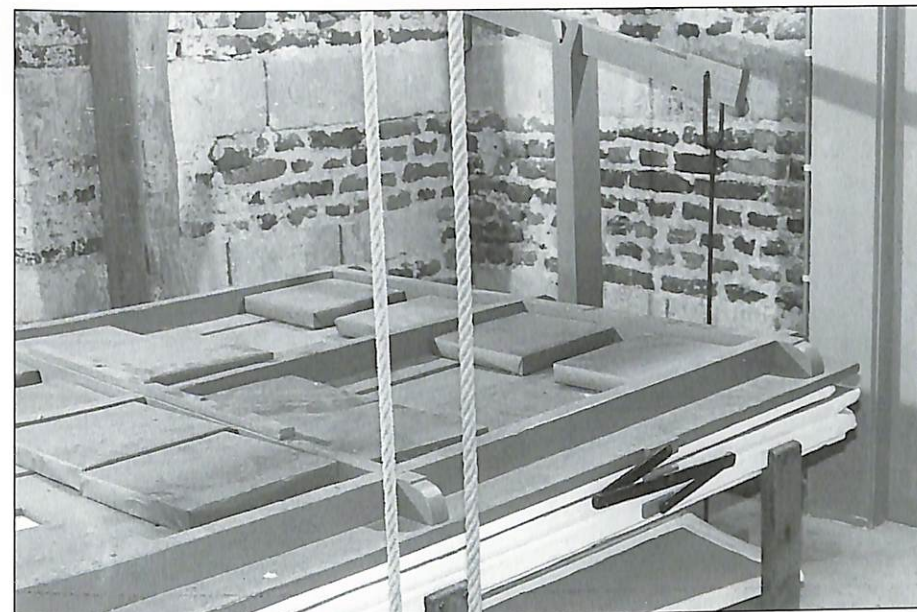
gelegen Rutton, dat reeds drie jaar eerder gebouwd werd (1854) bezit een nagenoeg identieke zwelkast. Meer gebruikelijk voor deze orgelmakers is de open basestructuur: enkel centraal is er een gesloten onderkast. Rechts ervan, onder het hoofdwerk is zijdelings een speeltafel ingebouwd. De open structuur aan de linkerkant fungeert als doorgang van torenruimte naar doksaal. Verzakte delen van meubel en binnenstructuur werden terug rechtgetrokken en bijkomend verstevigd.

De **windladen** zijn uitgevoerd in eikenhout, met uitzondering van de beschilderde grenenhouten scheien, de grenenhouten ventielen en de pijproosters in populierenhout. De fundamentelementen zijn gesponseld met gebruikmaking van binnensponsels. Hoofdwerk- en pedaalwerk bezitten elk een C- en een Cislade; het kroonpositief, met piramidaal opgesteld pijpwerk, is voorzien van een windlade uit één stuk.

Originele **speeltafel** uit 1857. Manuaal I = positief (balansklavier), II = hoofdwerk (staartklavier); omvang C-g³ (56 toetsen). Zachthouten toetsen,

Afb. 12: De zijdelings ingebouwde speeltafel van het Pereboom & Leijser-orgel in de Sint-Jan-de-Doperkerk te Tongeren (1856/57)

Afb. 13: De gerestaureerde magazijnbalg in de gesaneerde torenruimte, achter de pijpenkamer

belegd met been (ondertoetsen) en ebbenhout (boventoetsen); eiken klavierraam. Origineel eiken pedaalklavier met een omvang C-c¹ (25 toetsen).

Het **pijpwerk** is voor het overgrote deel nog origineel. Metaalanalyses van verschillende pijpmonsters indiceerden een lood/tin-verhouding van circa 75%-25% voor het pijpwerk op de lade, en 30%-70% voor de frontpijpen. Door het uitrollen van de niet-originele stemkrullen (in uitgerolde toestand langer dan de ingekorte corpora) kon de oorspronkelijke toonhoogte van dit instrument met grote waarschijnlijkheid vastgelegd worden: a¹ = 434,4 Herz bij 16° Celsius. Daartoe dienden nagenoeg alle metalen labialen uitgelengd te worden.

De originele grote **magazijnbalg**, voorzien van twee schepbalgen, en grotendeels uit grenenhout vervaardigd, werd met zorg gerestaureerd en waar nodig vernieuwd. De voettreden bleven in functie, en dankzij een terugslagklep kan het orgel, indien gewenst, ook nog door een orgeltrapper van wind voorzien worden. Tijdens de restauratiewerken werd het restant van een originele inliggende tremulant herontdekt. Die was aangesloten op beide manuaalwerken. De bestaande opliggende tremulant op het kroonpositief bleek niet origineel, maar zeer waarschijnlijk wel van Pereboom & Leijser; mogelijk werd hij in 1871 geplaatst. De betrokkenen beslisten dit latere model te verwijderen en de originele inliggende tremulant te reconstrueren. Tevens werd een stotenbreker

toegevoegd. Winddruk: 75 mm waterkolom.

D. DISPOSITIE

Beschrijving in volgorde van de laden:

Hoofdwerk (* = origineel)

Montre 8' *	de bas in het front, de discant op de lade
Cornet V *	vanaf c ¹ ; samenstelling: 8'-4'-2 2/3'-2'-1 3/5'
Prestant 4' *	het groot octaaf opgesteld in het centrale veld van het front
Viola di gamba 8' *	
Bourdon 16 *	
Bourdon 8' *	
Flûte 4' *	
Bilingua 8' sup *	vanaf c ¹ ; smal gelabieerde open labialen, voorzien van dubbele monden, en klinkend als een krachtige prestantstem
Doublette 2' *	
Fourniture II-IV	samenstelling (de nieuw gereconstrueerde koren tussen haken; voor het overige origineel):
C	2' 1 1/3'
c ^o	2 2/3' 2' 1 1/3'
c ¹	4' 2 2/3' 2' (1 1/3')
c ²	5 1/3' 4' 2 2/3' (2')
b ²	5 1/3' 4' 2 2/3'
Trompette 8' *	de niet-originele zinken bekens in groot en klein octaaf
bas en sup	werden opnieuw gereconstrueerd in lood/tin
Clairon 4' *	

Kroonpositief

Het front hiervan is geheel loos.

Flagéolet 2' *	is in wezen een gewone doublette 2' (dus prestantmensusuur)
Prestant 4' *	volledig op de lade
Salicional 8' *	vanaf cis ^o

Bourdon 8' *

Flûte travers 8' * vanaf c¹; enge prestantmensusuur; niet-overblazend; wel sup zijn de corpora bovenaan voorzien van een groot rond gat, waardoor een soort overlengte gecreëerd werd, resulterend in een strijkend karakter

Flûte 4' *

Euphone 8' bas en sup *

Voix humaine 8' nieuw vervaardigd als een copie van het gelijknamige register in het Merklin & Schütze-orgel uit 1853 in de Abdij van het Park te Heverlee

Pedaalwerk

Soubasse 16' *

Bombarde 16' * met opslaande tongen

The GÖTEBORG INTERNATIONAL ORGAN ACADEMY

August 7-18, 2000

CELEBRATING THE INAUGURATION OF THE
NEW NORTH GERMAN BAROQUE ORGAN
BUILT IN THE SCHNITGER TRADITION
BY ARVIDSSON, VAN EEKEN, YOKOTA
4 MANUALS & PEDAL, 54 STOPS

Faculty

Davidsson, Jullander, Lohmann,
Marcon, Marshall, Van Oortmerssen,
Porter, Ruiter-Feenstra, Snyder, Speerstra,
Verdin, Vogel, Yokota

Featuring

Festival Concerts, Abend Musiken
Lectures, Workshops, Panel Discussions

Masterclasses:

Sweelinck - Buxtehude - Bach

Improvisation - Clavichord

Bach - Franck - Widor

Presentations on Organ Building:

Historic Organ Building Methods

Proportions - Design - Sound

Research - Documentation - Restoration

Göteborg International Organ Academy

Göteborg University
School of Music and Musicology
Box 210, SE-405 30 Göteborg
Tel. +46-31-773 52 11
Fax +46-31-773 52 00
E-mail: organ.academy@musik.gu.se
Internet: www.hum.gu.se/goart/organac.htm

Deadlines

Paper proposals: December 1, 1999
Application: May 1, 2000

Bouwstenen

MICHEL LEMMENS

Archivalia betreffende de orgels in de Sint-Jan-de-Doperkerk te Tongeren

I. OVER HET VORIGE ORGEL

Op 4 juni 1760 sloot organist Jacob Beckers een overeenkomst met de rentmeester van de Sint-Jan, waardoor hij zich ertoe verbond het orgel, dat hij aan het kerkbestuur had verkocht, in goede staat te laten brengen door een bekwame meester, en het gedurende de rest van zijn leven te laten onderhouden (Tongeren, *Stadsarchief, Fonds kerkbesturen, Oud regime, Sint-Janskerk*, nr. 8: kerkmeubelen: copie van de acte bij notaris Vandennieuwendorpe te Tongeren, 4 juni 1760).

Op heden den vierden dagh junius 1700 sestigh comparerden persooeelyck voor mij openbaer notaris ende in presentie der nue te noemen getuijgen den eersamen jacobus beckers, den welcken bekend uijt handen van den eerentfesten heer jo(hann)es petrus vanhove, se(creta)ris der hooghe justitie tongren in qualijt als rendtmeester ende laet der parochiale kercke van jans baptist binnen tongren in onse presentie reelijck ontfangen ende opgetrocken te hebben de somme van drij hondert en vijff en twintigh guldens b(ra)b(ant)s eens, mits welcke ende die voorige betalinge aen hem gedaen verclaert ten vollen te wesen voldaan ten regaerde van die verkoghde oorgel als nu in voorseide kercke staende, belovende ende caverende hij eersten comparant die voors(eide) oorgel op sijnen costen in sijne thoonen door eenen meester daer in kennis hebbende te doen stellen in perfectie als mede sich verobligerende de selve orgel sijn leven gedurende te hauden in goeden staet sonder eenige ontcosten der kercke t' welck door de heeren saren gerardus van eijck ende hove respective laeten der kercke voors(eit) alhier presenten sijn

accepterende tot welckers onderhaudinge hij eersten comparant onder generale obligatie is verobligerende sijnen persoon ende guederen hebbende ende toecomende om bij eenigh manquement der voorsch(reven) belooft door de H(eeren) laeten der kerkcke voors(eit) aen de selve sijne guederen te kunnen comen met eene geprivilegieerde conde van XV dagen tot den laisijn oft geleydt naer stiel locael ende aen sijnen persoon ende meubelen met alle prompte wegen van reght als voor prince penningen ende gabellen. Daer over ende wes voors(eit) super abundanter is doende warantschap nue den landt recht met consent in approbatie ende realisatie deses ubi opus actum ende daer over in mijns notaris handen behoorlyck gestipuleert op dato als boven ten huijse van den heer alt... gelegen op den vlasmerck binnen tongren ter p(rese)ntie van jouffrauw marie helena winckelsels ende anna marie baillien als getuijgens tot desen geroepen ende gebeden, de welcke benefens die comparanten ende mij notaris d'originele minute deses eijgen handigh hebben onderteckent.

*quod attestor
Vandennieuwendorpe Not(ari)s
imm(atricula)tus ad p(ro)missa
Regentus in fidem subs(cripsi)t*

Op 3 december 1778 sloot het kerkbestuur een overeenkomst met een zekere G. Vandermeer voor het hermaeken van het orgel (Tongeren, *Stadsarchief*, dezelfde map: overeenkomst 3 november 1778 + kwijtingen)

Den ondergeschreven bekend veraccordeert te syn met die H(ooghe) Heren Laeten van St. Jans kercke tongeren wegens het hermaeken van het orgel der geseyde kercke mits de somme van hondert vijftigh gulden b(ra)b(ants), waer voor hij bij desen sig verobligeert den selven te sullen hermaeken en in staet stellen naer liefhebbers prijs. Mede verobligeert sigh den selven binnen een jaer noch eens te overloopen ende op thoon te stellen ende daer en boven noch eenmael wanneer hij daer toe door die voorseide Heeren sal versocht worden. Tot teken der waerheijt dit selve ondertekenende.

*Actum hac 3den november 1778
G. Vandermeer*

Den 26 novembris 1778 hier op ontfangen dertigh guldens

G. Vandermeer

Den 16 december noch ontfangen twintigh gulden

G. Vandermeer

Den 25 december 1778 noch ontfangen hondert gulden b(ra)b(ants) waer mede bekenne voldaan te sijn

G. Vandermeer

II. OVER HET PEREBOOM & LEIJSER-ORGEL

Op 4 januari 1857 drong de kerkfabriek aan op vrijstelling van invoertaksen bij de aankoop van het nieuwe orgel. In hun argumentatie wezen ze onder meer op de broederbanden tusen beide Limburgen, en op het feit dat Pereboom & Leijser zich aanvankelijk in Tongeren hadden willen vestigen (Tongeren, *Stadsarchief, Fonds kerkbesturen, Nieuw regime*, nr. 454: beraadslagingen Sint-Janskerk 1835-1861)

Mr. le Ministre des finances
à Bruxelles

Mr. le Ministre,

Le conseil de fabrique de l'église paroissiale de St. Jean à Tongres (Limbourg) a fait l'acquisition d'un orgue fabriqué par les sieurs Peereboom et Leyser à Maastricht, et dont le buffet a été confectionné à Tongres par le Sieur Gielen, sculpteur-menuisier.

A part les sympathies qui unissent les habitant des deux Limbourgs, il est à observer Mr. le Ministre, que les Sieurs Peereboom et Leyser ont depuis longtemps conçu le projet de s'établir à Tongres par le motif que leur clientèle s'étend particulièrement sur les communes de l'arrondissement de ce nom, et sur plusieurs de la province limitrophe de Liège, dont les paroisses manquent encore d'orgues. Ce n'est que faute d'atelier qu'ils ont vainement cherchés que leur projet de s'établir sur le territoire belge n'ait pas été réalisé jusqu'ici.

Les orgues commandées pour notre église peuvent donc à juste titre être considérées comme facture belge.

En conséquence nous avons l'honneur de vous prier Monsieur le

Ministre de vouloir bien nous accorder l'autorisation de les introduire en franchise de paiement des droits d'entrée.

Veillez, à cette occasion, Monsieur le Ministre agréer l'assurance de notre haute considération.

Tongres,
le 4 janvier
1857

*Le conseil de fabrique de l'église
paroisse
Saint Jean*

Nadat de minister op 15 januari 1857 had geantwoord dat de douanetarieven onverwijld dienden betaald te worden verklaarde het kerkbestuur zich op 27 juni zich akkoord met deze richtlijnen, maar vroeg vrijstelling van heffingen op de orgelkast, omdat die van Belgische makelij was, en te Tongeren vervaardigd door Willem Gielen (Tongeren, *Stadsarchief*, dezelfde map)

*A Mr. le Directeur des contributions
directes, cadastre, douanes et accises,
de la province de Limbourg à Hasselt*

Le 27 juin 1857

Mr. le Directeur,

Nous avons reçu communication de la dépêche de Mr. le Ministre des finances du 15 janvier Nr 10626 2e direction-douanes, d'après la quelle la demande que nous avons faite d'introduire en franchise de droits un orgue fabriqué à Maastricht, pour usage de notre église, n'a pu être accueillie favorablement.

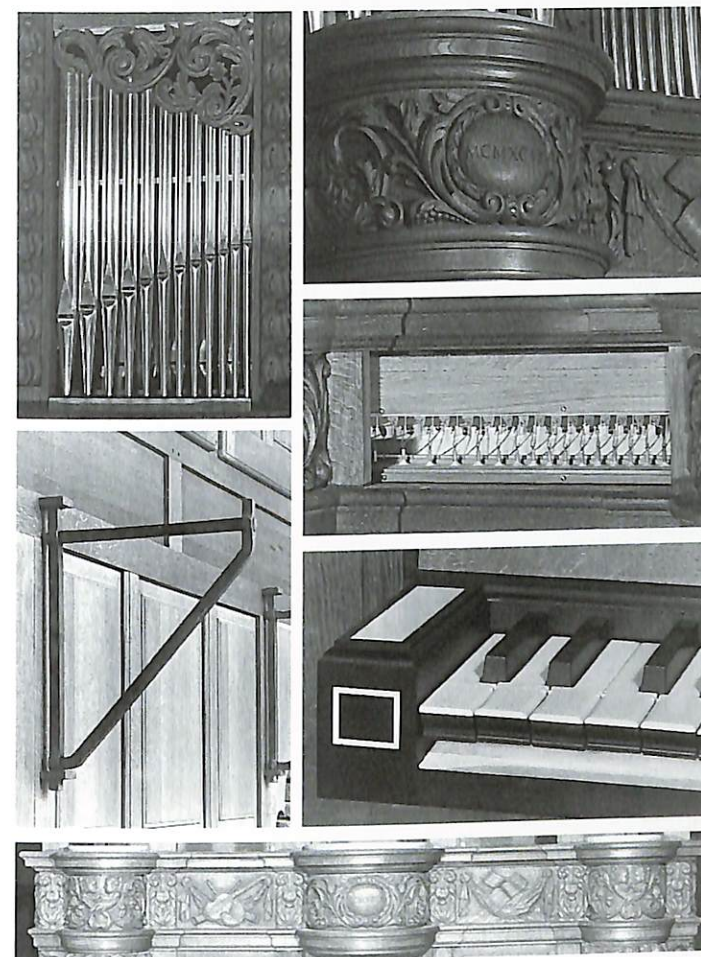
Vu présence de cette disposition négative nous payerons les droits d'entrée au bureau des douanes à Rimpst. Mais il convient d'observer, Monsieur le Directeur, que le buffet a été confectionné par le Sieur Gielen, menuisier-sculpteur domicilié à Tongres, que ce n'est donc que l'instrument proprement dit, qui a été fabriqué dans les ateliers des Sieurs Peereboom et Leyser. Ceux-ci d'après le contrat qui a été conclu avec eux, doivent venir placer les orgues. Or, vu l'encombrement qu'une masse d'objets occasionnerait dans l'église... nous désirerions faire entrer l'instrument en deux ou trois fois en déclarent la valeur en une seule, à fr. 3000 pour l'ensemble des différents objets dont se compose l'orgue.

Comme M.M. les agents de l'administration des douanes, faut quelque scrupule à recevoir ainsi notre déclaration, nous avons l'honneur de vous

*prier de vouloir bien accorder l'autorisation nécessaire à cette fin.
Veuillez agréer, Mr., l'assurance de notre haute considération.
Les administrations de la fabrique de l'église de St. Jean à Tongres.*

De dagboeken van inkomsten en uitgaven geven een gedetailleerd beeld van de gelden die aan de aankoop en de installatie van het orgel gependeed werden (Tongeren, *Stadsarchief, Fonds kerkbesturen, Nieuw regime*, nr. 467: Sint-Janskerk: *Journal des recettes et des dépenses 1857-1864*)

- 1856** 16/01 A Gielen pour travaux exécutés au jubé...100
1857 21/02 Reçu de Mr le Curé de Rosmeer à compte juste prix de vente des orgues...600,-
07/03 A Charles Wijnants macon 35 fr. 96ct. pour travaux exécutés à l'église lors du placement des orgues
20/03 Reçu de Mr. le Curé de Rosmeer pour solde du prix de vente des orgues 600 fr.
29/04 Reçu de Mr. Hub. Jaminé le produit des dons en faveur de acquisition des nouvelles orgues 3000 fr.
29/04 A Mr Peereboom et Leyser la somme de 5400 fr. à compte sur le prix des orgues suivant contrat en date du 30 avril 1856
1858 20/02 A Mr. Vrindts, serrurier 55 fr. 62 ct. pour fourniture de ferrailles nécessaires au placement des orgues
1860 01/03 Payé à Dumartiau pour l'impression de 200 circulaires pour la vente des orgues 7.50 fr.
01/03 A Mr. Peerenboom et Leyser 650 fr. à compte sur le prix des orgues suivant contrat en date du 30 avril 1856
03/03 A Mr. Gielen menuisier sculpteur 140 fr. 56 ct. pour travaux
03/03 A mr. Christiaens 26 fr. 25 ct. pour livraison d'une poutre employée à l'agrandissement du jubé
1864 15/07 A Gielen 500 fr. pour payement d'une partie du buffet des orgues
16/12 Payé à Gielen pour solde du prix du buffet des orgues 230 fr.
17/12 A Peereboom facteur d'orgues 96 fr. pour livraison de dix tuyaux postiches au front non compris dans le devis (som niet ingevuld)
Au même en restitution des droits de douane des orgues 174 fr. 41 ct.

**Het nieuwe koororgel voor de
Abdijkerk te Grimbergen nadert zijn voltooiing**

- JORIS POTVLIEGHE -

Zeuningenstraat 45, 1570 Tollembeek, België
tel. 054/58.72.16 & fax. 054/58.77.04

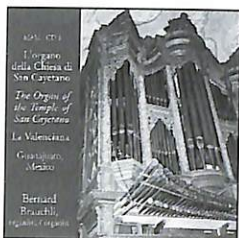
Besprekingen

CD's

BERNARD BRAUCHLI aan het orgel van de Chiesa di San Cayetano in La Valenciana (Guanajuato, Mexico)

Uitgave: Musica Antica a Magnano, Via Roma 48, I-13887 Magnano, Distributie: Edizioni Gariazzo, Via Milano 161, I-13856 Vigliano Biellese-MAM CD1

Begin dit jaar verscheen deze cd met werk Spaanse componisten uit de 16de, 17de en 18de eeuw.

Het programma bestaat uit een leuke waaier van werken van de Cabezon, Bruna, Cabanilles, Nassare, de Oxinaga, Hervas, Soler en enkele anoniemen. Dit alles wordt uitgevoerd op het historische orgel, gebouwd tussen 1785 en 1788, van de kerk San Cayetano te Valenciana (Guanajuato, Mexico). Met zijn 47 spelen op het *organo mayor*, 16 op het *cadereta interior* en de horizontale *clarines* is dit een op en top Iberisch orgel. Het werd gerestaureerd tussen 1981 en 1986, wat echter niet wegneemt dat hier en daar technische tekorten (gebrekkige intonatie vooral bij de tongwerken) het luisterplezier af en toe komen verstoren. Bovendien wordt de schittering die van de meeste van deze Iberische orgels uitgaat, zwaar gehypothekeerd door de weinig flaterende akoestiek van de kerk. Ook de opname heeft daar niets kunnen aan

veranderen. De musicoloog en vertolker Bernard Brauchli is in de milieu's van oude klaviermuziek geen onbekende. Brauchli's spel kan op deze opname maar matig charmeren. Bij momenten wordt het zelfs langdradig en is af en toe onverzorgd. (W.M.)

August De Boeck. Verzamelde orgelwerken en werken voor koperensemble door K. D'HOOGHE en L. BASTIAENS, orgel en L'ARCO MUSICALE o.l.v. D. BROSSÉ.

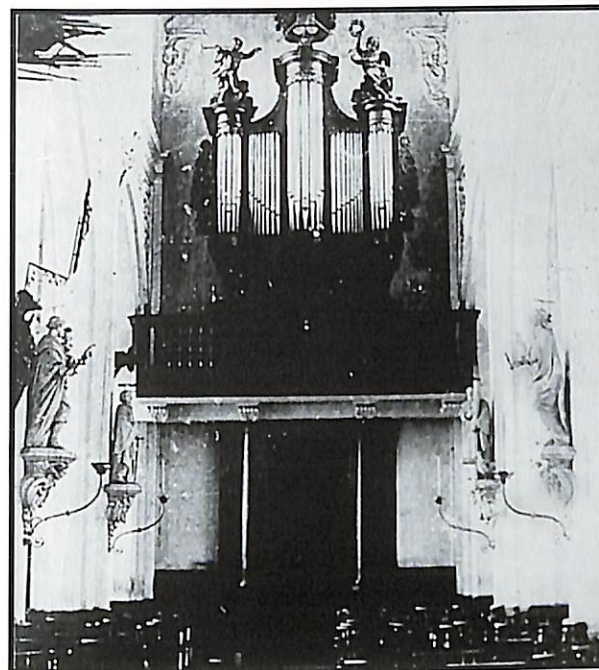
Uitgave: Ten Ankere vzw, p.a. Dr. Herbosch, August De Boeckstraat 56, 1785 Merchtem

Zoals bekend is het solo-orgeloeuvre van August De Boeck (1865-1937) niet overdreven groot, maar daarom zeker niet oninteressant. Op het mooie Salomon Van Bever-koororgel uit 1908 in de O.-L.-Vrouwkerk te Laken speelt Kamiel D'Hooghe *Trois Pièces pour Orgue*: een innig mooi

Prélude en *Andante*, en een guitig *Allegretto*. Dezelfde vertolker horen we opnieuw in de *Marche Nuptiale*, maar ditmaal op het grote Pierre Schyven-orgel gebouwd tussen 1872 en 1874 in dezelfde O.-L.-Vrouwkerk te Laken. Op ditzelfde instrument speelt Luk Bastiaens het briljante *Allegro con fuoco* en het recentelijk ontdekte *Scherzando*. Dit *Scherzando* wordt hier voor het eerst opgenomen. Beide orgels die voor de opname gebruikt werden, zijn schitterende instrumenten, waarop deze laatromantische muziek zeer goed tot haar recht komt.

Verder horen we op deze cd nog een aantal werken voor koperensemble, soms met een obligate orgelpartij. Deze werken werden opgenomen in de grote concertzaal van het Koninklijk Conservatorium te Brussel, waar gebruik werd gemaakt van het Cavallé-Coll-orgel. De werken voor koperensemble worden vertolkt door een ritmisch stevig Arco Musicale o.l.v. Dirk Brossé. Aan het orgel zitten Kamiel D'Hooghe en Walter Callaert. (W.M.)

(Aan deze rubriek werkte mee Wenceslaus Mertens)

1712. Op 13 april ondertekenen "mynheer Petrus Walteri, pastor van Soersele [...] van d'eenen syde, ende Henricus Pescheur van d'ander syde" een akkoord tot het bouwen van een nieuw orgel met tien registers in de Sint-Elisabethkerk te Zoersel.

Gedurende bijna tweehonderd jaar kon het orgel ongestoord blijven staan, zoals op deze foto van rond de eeuw-wisseling te zien is. In 1904 werd de kerk verbouwd, en kwam het hoogzaal een flink stuk hoger te liggen — zo hoog dat de orgelkast *boven* het kerkplafond uitkwam. De kappen en de middentoren werden er dan maar afgezaagd.

Van de Antwerpse orgelbouwer Pescheur bleven geen andere instrumenten bewaard. Het gedetailleerd bestek uit 1712, en een aantal pijpen die de diverse verbouwingen overleefd hebben, geven echter voldoende indicatie om een reconstructie uit te voeren. Voor bepaalde details wordt gekeken naar orgels van andere bouwers uit dezelfde periode en omgeving. Het herboren instrument wordt op een nieuw en lager gelegen hoogzaal geplaatst.

De twee engeltjes worden naar voorbeeld van de oude foto opnieuw gesneden. Alleen de reconstructie van het *soortement* lier, boven op de middentoren, geeft nog problemen, omdat de fotograaf iets te laag gemikt heeft.

Suggesties wat betreft de lier op de middentoren zijn welkom bij Pels-D'Hondt Orgelbouw, Dorp 73 te 2230 Herselt. Telefoon 014-54 46 58. E-mail: gerard@pels.be.

PELS-D'HONDT
ORGELBOUWERS SINDS 1892

Mededelingen

Wim Winters wint derde prijs in het internationaal Schnitgerconcours

Nadat de jonge Limburgse organist voor twee jaar reeds derde laureaat werd van het prestigieuze orgelconcours te Brugge, wist hij zich in het Schnitgerconcours 1999 andermaal te onderscheiden en behaalde er de derde prijs. De eerste prijs werd weggekaapt door Herman Jordaan.

10de Orgeldag, 50 organisten in 5 Vlaamse provincies, 26 sept. 1999

De Vlaamse dag van het orgel genereert ca 50 orgelhappenings.

Inlichtingen: Gulden vlieslaan 39 A, 8000 Brugge

Brussel 2000: 8 orgelsessies over geschiedenis, bouw en composities

Vanaf april tot oktober worden orgelstages georganiseerd. Stageleiders: F. Decerf, St. Detournay, B. Focroulle, A. Froidebise, L. Ponet, J. Sluys, J. Verdin, Ch. Verhelst.

Inlichtingen: Organum Novum, rue Jean-Baptiste Colyns 30, 1050 Brussel

Compositieprijs Jan Vermulst uitgereikt aan Daniel Foley uit Toronto, Canada

Er waren 35 inzendingen uit 10 landen van drie continenten.

Andriessen-De Klerk Stichting Haarlem

Samen hebben deze beide musici een omvangrijk orgeloeuvre achtergelaten. Het Lindsen-Adema-orgel in de St.-Josephkerk te Haarlem heeft daarin een belangrijke rol gespeeld. De Andriessen-De Klerk Stichting eert de beide componisten met het organiseren van concerten en het uitgeven van onbekend werk van De Klerk, w.o. pareltjes van gelegenheidswerk.

Inlichtingen: Jansstraat 41, NL-2011 RT Haarlem

Improvisatiecursus Ingolstadt, 5-11 sept. 1999

Thierry Escaich (Parijs) en Wolfgang Seifen (Düsseldorf) zijn de docenten.

Inlichtingen: Kulturamt Ingolstadt, Postfach 21.09.64, D-85024 Ingolstadt

Internationaal orgelconcours Korschenbroich, 13-19 sept. 1999

Werken van Bach, Muffat, Boëlmann, Bossi, Reger, Mendelssohn, Vierne en Karg-Elert.

Jury: Th. Trotter, M. Bouvard, Fr. Finotti, A. Riber en W. Seifen

Inlichtingen: Stadt Korschenbroich, Kulturamt, Hannenplatz 4, D-41352 Korschenbroich

Ochsenhausen, Ottobeuren, Weingarten, Weissenau, Rot a. d. Rot, 20-24 sept. 1999

De Zuid-Duitse orgelacademie heeft plaats van 20 tot 24 sept. 1999 op belangrijke historische orgels en wordt geleid door: Dr. Robert Hill, Michael Radulescu en Stefan Johannes Bleicher.

Inlichtingen: Schloßbezirk 7, D-88416 Ochsenhausen, tel. +49 (0)7352/3071

Orgelconcours Prijs "Hermann Schroeder" Himmerod, 23-26 sept. 1999

Jury: Cl. Ganz, Jos. Still, C. Hommel, R. Keusen, Wolfg. Lichter.

Inlichtingen: Musikfestival, Kurgastzentrum, D-54470 Bernkastel-Kues, tel. +49 (0)6531/4066

Festival "Toulouse les orgues" rond Cavaillé-Coll, 1-17 okt. 1999

Inlichtingen: 18, rue Saint-Rémésy, F-31000 Toulouse, tel. +33 (0)5.61.53.81.16

Cavaillé-Coll symposium, Instituut v. Muziekwetenschap Utrecht, 5-6 okt. 1999

Franse en Belgische 19de-eeuwse orgelcomponisten, de invloed van het harmonium, de ontwikkeling van de speelwijze en de positie van het orgel in de liturgie worden behandeld door respectievelijk: P. Houdijk en R. Verwer, J. Verdin, T. van Eck.

Inlichtingen: Kromme Nieuwe Gracht 29, NL-3512 HD Utrecht

Orgelcongres, *Fin de siècle- origineel of transcriptie* Winterthur, 17-22 okt. 1999

Rudolf Meyer leidt een internationaal congres over de vraag of het orgel zich leent voor transcripties van ensemblemuziek voor orgel en vice-versa. Er zijn seminars, lezingen, excursies, concerten en discussies over de toekomst van de orgelcultuur.

Inlichtingen: Konservatorium Winterthur, Tössertobelstraße 1, CH-8400 Winterthur

Orgelseminarie Harald Vogel, Ottobeuren, 21-23 okt. 1999

Werken van Pachelbel, Sweelinck, Tunder, Lübeck, Buxtehude en Scheidt worden behandeld.

Inlichtingen: Josef Miltschitzky, Ruperstraße 10, D-87724, tel. +49 (0)8332/6909

Internationaal Compositieconcours Basel, 1 dec. 1999

Componisten tot veertig jaar kunnen werken inzenden vóór 1 december 1999.

Inlichtingen: Basler Organistenverband, tel. +41 (0)61 382/6330

Een interessant orgel wordt
degelijk gemaakt, graag bespeeld
en goed onderhouden.

PIETER VANHAECKE

STEMMEN EN ONDERHOUDEN

G. Benoîtlaan 23/1

1170 Brussel

© 02/660.20.30

Een ruime ervaring als bron van kennis
en ambacht om uw orgel
-historisch of modern- degelijk te
onderhouden.

Duidelijke en juiste prijsopgave,
zorgvuldige afwerking.

ANDRIESEN B.V.B.A

Anneessens
orgelbouw sinds 1830

nieuwbouw
onderhoud
herstelling
restaurantie
verbouwing

zaakvoerder: Ing. Paul Andriessen
Benediktinessenstraat 10-12. 8930 MENEN
tel. en fax: 056/51.13.82

Agenda

Radio 3, elke zondagmorgen om 11u: Orgelmagazine

SEPTEMBER

- vr 03 12.45 u Antwerpen, O.-L.-Vrouwekathedraal, Jozef Sluys
vr 03 20.30 u Ieper, St.-Pieterskerk, Peter van de Velde
zo 05 16.00 u Brussel, Kathedraal, Harry Grodberg (RL) en L Capouillez
zo 05 16.00 u Watervliet, O.-L.-Vrouwkerk, Anne Page (UK)
do 09 20.30 u Lier, St.-Gummaruskerk, Edward De Geest
vr 10 12.45 u Antwerpen, O.-L.-Vrouwekathedraal, Andreas Meisner (D)
vr 10 20.30 u Melsele, O.-l. Vrouwekerk, Andreas Meisner (D)
zo 12 15.00 u Alden Biesen, Slotkerk, Jos Moors
di 14 20.00 u Brussel, Kathedraal, Pierre Thimus en E.A. Arias, sopraan
do 16 20.30 u Lier, St.-Gummaruskerk, Aldert Winkelman (NL)
vr 17 12.45 u Antwerpen, O.-L.-Vrouwekathedraal, Paul De Mayer
vr 17 20.00 u Orsmaal, St.-Pieterskerk, Dieter Van Handenhoven en Arco Baleno
vr 17 20.30 u Ieper, St.-Pieterskerk, Frank Heye
za 18 20.00 u Diksmuide, St.-Niklaaskerk, Ludo Geloën en Jan Vermeire
za 18 20.00 u Grimbergen, Abdijkerk St-Servaas, Kamiel D'Hooghe en Gregoriaans
za 18 20.30 u Sinaai, St.-Catharinakerk, Willem Ceuleers
zo 19 14.30 u Eeklo, Kerk-wijk-Oostveld, (orgeltrip) leerlingen academie
zo 19 15.30 u Eeklo, Dekanale Kerk, Dirk Bruggeman (orgeltrip)
zo 19 16.30 u Eeklo, Kerk-wijk- Balgerhoeke, Edward De Geest (orgeltrip)
zo 19 16.00 u Ninove, Abdijkerk, Ludo Geloën
zo 19 16.00 u Roosdaal, O.-L.-V.-Lombeek, Jan Vermeire en P.V. Goethem
di 21 20.00 u Brussel, Kathedraal, Jozef Sluys en Cappella S.- Michaelis
do 23 20.30 u Lier, St.-Gummaruskerk, Luk De Deckers en koor Voca Lisa
vr 24 12.45 u Antwerpen, O.-L.-Vrouwekathedraal, Norbert Pétry (F)
vr 24 20.30 u Melsele, Gaverland, Spaans orgel, Norbert Pétry (F)
zo 26 14.30 u Bekkerzeel, parochiekerk, Johan Vanderbeken
zo 26 15.00 u Alden Biesen, Slotkerk, Stefan Engels
zo 26 15.30 u St.-Ulriks-Kapelle, parochiekerk, Luk Bastiaens
zo 26 16.00 u Mol, St.-Pieter- en Pauwelkerk, Carl Van Eyndhoven en leerlingen
zo 26 16.00 u Roosdaal, O.-L.-V.-Lombeek, Didier Matry en Agnes Matry (F)
zo 26 17.00 u Veurne, St.-Walburgakerk, Jan Vermeire en Harmonieorkest
zo 26 17.00 u Merchtem, O.-L.-V.-ter-Noodtkerk, Helmut De Backer
zo 26 18.00 u Kalken, St.-Denijskerk, Urbain De Wilde
zo 26 19.00 u Anzegem, st.-Janskerk, Edward De Geest en zang en trompet

OKTOBER

- vr 01 20.00 u Heverlee, Augustijnenkerk, Luk Bastiaens en koor "Wodan Skalden"
zo 03 16.00 u Roosdaal, O.-L.-V.-Lombeek, Jozef Sluys en Knokse koren

- zo 03 16.00 u Watervliet, O.-L.-Vrouwkerk, Jan Hage (NL)
di 05 20.30 u Antwerpen, St.-Pauluskerk, Wilibald Guggenmoos (D)
vr 08 20.30 u Melsele, O.-L.-Vrouwkerk, Peter De Waele
za 09 20.30 u Stabroek, St.-Catharinakerk, Edward de Geest
zo 10 19.00 u Lokeren/Heirbrug, Edward De Geest m.m.v. koren en solisten
di 12 20.30 u Antwerpen, St.-Pauluskerk, Luciano Zecca (I)
do 14 20.00 u Leuven, Lemmensinstituut, Lieve Van De Rostyne
za 16 20.30 u Sinaai, St.-Catharinakerk, Willem Ceuleers
zo 17 13.30 u Geraardsbergen, Carmelietenkerk, Erwin Van Bogaert
zo 17 14.00 u Geraardsbergen, Carmelietenkerk, Antoine Tronquo "VI. Orgelkunst"
zo 17 16.00 u Idegem, St.-Pietersbandenkerk, Edmond Saveniers
zo 17 16.00 u Brussel, Kathedraal, Jozef Sluys (Int. Orgelweek, Bachprogramma)
ma 18 20.00 u St.-Pieters-Jette, Jean-Pierre Lecaudey (F) (Int. Orgelweek)
di 19 20.00 u Etterbeek, Dominikanenkerk, Francesco Finotti (I), (Int. Orgelweek)
di 19 20.30 u Antwerpen, St.-Pauluskerk, Jan van Mol en Romuald Erenc (PL), gitaar
wo 20 20.00 u Laken, O.-L.-Vrouwkerk, Johan Moreau en Jane Watts (Int. Orgelweek)
do 21 20.00 u Brussel, Kapellekerk, Leo Van Doesselaar (NL) en zang (Int. Orgelweek)
vr 22 20.30 u Melsele, O.-L.-Vrouwkerk, Sophie Trépanier (CA)
vr 22 20.00 u Vogelzang, O.-L.-Vrouw van Genade, Thomas Trotter (UK) (Messiaen)
za 23 10.30 u Brussel, Kapellekerk, Kristiaan Seynhaeve (Int. Orgelweek)
za 23 11.30 u Brussel, Kon. Bibliotheek, Xavier Deprez en Momoyo Kokubu (JPN)
za 23 12.30 u Brussel, Protestantse Kerk-Kon. Kapel, Anne Froidebise
za 23 15.00 u Brussel, St.-Jacobus-Coudenberg, Léon Kerremans (Int. Orgelweek)
za 23 16.00 u Brussel, Zavelkerk, Jozef Sluys (Int. Orgelweek)
zo 24 16.00 u Brussel, Kathedraal, Kristian Olesen (DK) (Int. Orgelweek, Bach)

driemaandelijks tijdschrift voor muziekcultuur
ADEM is in 1999 aan zijn 35ste jaargang toe
met 4 themanummers

VERJAARDAGEN IN 2000 - 1

Jarige feesteling: Het Lemmensinstituut 120 jaar jong
Herboren ouderling: 15 orgels in 1 Muziekhogeschool
Bevriende eeuweling: Guido Gezelle muzikaal
Volwassen jongeling: 5 jaren muziektherapie

ADEM

- biedt verder een uitgebreide rubriek CD-recensies, boek- en partituurbesprekingen
- verzorgt een afzonderlijk te catalogeren overzicht van meer dan 150 tijdschriften en een rubriek actualia
- publiceert bij elk nummer een orgelbegeleiding en variabele orkestratie in bijlage
- verschijnt 4 maal per jaar en telt 64 pagina's

Abonnement Adem 960 Bfr (buitenland 1.190 Bfr)

ADEM is een uitgave van de nationale koorfederatie "Het Madrigaal" met medewerking van het Lemmensinstituut.

Informatie: Claudine Martens, Herestraat 53, 3000 Leuven - tel. 016/23 39 67 - fax 016/22 24 77

Orgeltijdschriften

Ars Organi - XLVII, 1999, nr. 2/juni: H.-J. KAISER, *Die Kunst der Improvisation*; F. KÖRNDLE, *Liturgisches Orgelspiel im 15. Jahrhundert*; F.J. VOGT, *Orgelgeschichte der Kölner Pfarrkirche St. Kolumba*.

De Orgelvriend - XLI, 1999, nr. 5/mei: D. MOLENAAR, *Het Wenthin-orgel (1787) te Nieuwolda*; - nr. 6/juni: J. BOERSMA, *Kr. Wegscheider, orgelmaker in het gebied van Silbermann*; - nr. 7-8/juli-aug.: G. SCHAAP, *Nieuw concertorgel in Muziekcentrum Enschede*; W.v. TWILLERT, *Barokke orgelpracht in Ringelheim*.

Het Orgel - XLV, 1999, nr. 4/juli-aug.: *Neobarok*; W. J. CEVAAL, *De uitgeverij Ars Nova te Goes*; S. TAYLOR, *Het orgel in de Nicolaïkerk te Utrecht*; J.P. KARMAN, *Het Flentroporgel in de Grote Kerk te Doetinchem*; J.P. KNIFF, *Gesprek met D. A. Flentrop*; P. v. DIJK, *Van neobarok tot historiserend*.

Gregoriusblad - CXXIII, 1999, nr. 2/juni: A. ZIELHORST, *Pereboom & Leijser orgelmakers*.

La tribune de l'orgue - LI, 1999, nr. 2/juni: F. SEYDOUX, *L'Orgue de chœur de la cathédrale de St-Nicolas, Fribourg*; G. BOVET, *Sur les traces de J.-S. Bach avec une petite visite à Fr. Liszt*.

L'Organiste - XXXI, 1999, nr. 2/juli: J.-P. FÉLIX EN K. MANNAERTS, *L'Orgue Graindorge de l'église St.-Paul à Vossem (1817)*.

L'Orgue - 1998, III/IV nr. 247-248: themanummer: C. LUBIN-COLOMBI, *Les dynasties de facteurs d'orgues en Provence de la fin du XVIe siècle à la fin du XVIIe siècle* (w.o. Ch. Royer); - 1999, I/II nr. 249-250: themanummer: F. SABATIER, *Les orgues de Cavaillé-Coll: Evolution, Registration*.

L'Orgue Francophone - 1999, congresnummer: J.-L. COIGNET, *Orgues en Ile-de-France/Paris*.

Organist en eredienst - 1999, nr. 5/mei: W.J. CEVAAL, *Een nieuw orgel voor De Driestar te Gouda*; W.J. CEVAAL, *Van bouw tot restauratie, Hagerbeer-orgel in de Leidse Pieterskerk*; - nr. 6/juni: W.J. CEVAAL, *Het nieuwe orgel in De Oerdracht te Joure*; W. KLOPPENBURG, *De "Musica sub communionem"*; - nr. 7-8/juli-aug.: W.J. CEVAAL, *Het orgel van de Pieterskerk te Leiden*; K.v.d. LINDE, *De registratiepraktijk op het Pietersorgel te Leiden, in het bijzonder in verband met de muziek van Sweelinck en Van Noordt*.

The American Organist - XXXIII, 1999, nr. 5/mei: J.E. GOETTSCHÉ, *Fernando Germani*; - XXXIII, 1999, nr. 7/juli: D.S. KENNEDY, *Five Small Contemporary Canadian Organs*.

The Diapason - LXXXX, 1999, nr. 4/april: R.J. SWEDLUND, *A Performer's Guide to Schoenberg's Opus 40 (II)*; - nr. 5/mei: H.A. KELLNER, *How Bach encoded his name into "Die Kunst der Fuge" together with his tuning*; J. B. HARTMAN, *Canadian Organbuilding (I)*; - nr. 6/juni: L. DZURIS, *6 French organs and the registration indications in "L'Oeuvre d'orgue" de J. Alain*.

The Tracker - XLIII, 1999, nr. 1: K. RAUDSEPP, *Montreal Organbuilder S.R. Warren and His Family of Organbuilders and Musicians*.

*'Orgelkunst' is een driemaandelijks orgeltijdschrift, uitgegeven door de
'Vlaamse Vereniging ter Bevordering van de Orgelkunst' v.z.w.,
opgericht in 1978*

XXIIste jaargang, nummer 3 - september 1999

ISSN 0776-9350

Redactieraad

hoofdredacteur: Kamiel D'Hooghe
redacteuren: Luk Bastiaens, Dr. Bernard Huys, Wenceslaus Mertens en
Patrick Roose

Medewerkers

J. Anaf, L. Bierens, J. Braekmans, W. Callaert, M. Cogen, D. David
H. De Backer, Dr. J. De Bie, E. De Geest, R. De Vos, J. D'Hont,
A. Fauconnier, A. Froidebise, G. Huybens, J. Eeckeloo, M. Lemmens,
T. Levaux, Dr. L. Lohmann, K. Lueders, D. Manneke, J. Moors,
Dr. G. Peeters (+), R. Plovie, D. Potvlieghe, G. Potvlieghe, H. Baeck-Schilders,
R. Schroyens, Y. Senden, Dr. G. Spiessens, P. Thomas, J. Van Holen,
N. Waanders en P. Wagenaar

Vertalingen

D. David

Administratie en redactieadres

Opgave van abonneermenten en adreswijzigingen

Agnes Dumon, Beiaardlaan 1, B-1850 Grimbergen, tel. & fax. 02/269.50.71

Abonnement voor 1999

België: 600 Bf / Studenten: 400 Bf / Steunabonnement: 2000 Bf
Nederland: 44 NGL; Overige landen: 1000 Bf

*Oude nummers/jaargangen zijn verkrijgbaar tegen gunstige voorwaarden
Inlichtingen op het redactieadres*

Betalingen

- Voor België: op bankrekeningnummer 436-6204991-57:
ten name van 'Orgelkunst', Beiaardlaan 1 te B-1850 Grimbergen
- Voor Nederland: op rekeningnummer 85.80.98.474 van
Kamiel D'Hooghe met vermelding 'abonnement Orgelkunst'
- Overige landen: exclusief via overschrijving op bankrekeningnummer
436-6204991-57

Advertenties

Inlichtingen en opgave bij de hoofdredacteur op het redactie-adres

Voor de inhoud van de ondertekende artikels zijn alleen de auteurs verantwoordelijk.
Overname van artikels is slechts toegestaan na schriftelijk verkregen toestemming
van de hoofdredacteur.

Frontpagina

Het H. Loret-orgel in de abdijkerk te Averbode (1854/59)